

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Material	2
1.1.1. Om rimkrönikor och riddarromaner - källbakgrund	3
1.1.2. Om <i>Erikskrönikan</i>	5
Om moderna utgåvor och översättning	8
1.1.3. Avgränsningar	9
1.2. Teori	10
1.2.1. Om styrka, räckvidd och hierarki.....	12
1.3. Syfte och frågeställningar	15
1.4. Metod	15
1.5. Forskningsläge	16
2. Om brödrastriderna	19
3. Genusordningen i <i>Erikskrönikan</i>	20
3.1. Sysslor, aktiviteter och känslor	20
3.2. Makt	25
3.3. Äktenskap samt länkar mellan män	27
3.4. Hur kvinnor och män beskrivs och benämns	30
3.5. Normbrytarna	35
3.5.1. Hedningadräparen - Jon Jarls hustru.....	36
3.5.2. Prinsessan Jutta	39
3.5.3. Kung Birger Magnusson	42
4. Slutsatser	44
5. Käll- och litteraturförteckning	47
5.1. Källor	47
5.2. Litteratur.....	47
5.3. Internet.....	50
5.4. Bilder	51

1. Inledning

”Tha took the ädela rena frua...ok drap them alla”¹ är kanske inte det första som dyker upp när man tänker på kvinnor på medeltiden, men detta är faktiskt ett citat taget ur *Erikskrönikan* som skrevs på 1300-talet. Den här perioden i svensk historia är annars en tid som vi gärna förknippar med höviska riddare och passiva, ädla damer. Kvinnan i citatet följde dock inte normerna för en högättad kvinna; när hennes make hade bragts om livet av hedningar, samlade hon ihop folk för att utkräva hämnd för hans död. De senaste åren tycks intresset för medeltiden, eller åtminstone historier som utspelar sig i medeltida världar, ha ökat drastiskt, vilket märks genom att böcker, filmer, serier och spel med handlingar i medeltidsliknande miljöer säljer som aldrig förr. I dessa nutida representationer av medeltiden eller medeltidsliknande världar får starka, handlingskraftiga kvinnor allt oftare ta plats; se till exempel *Game of Thrones* (2011-), *Svärdet och spiran* (2010), *Arn* (2010), *Robin Hood* (2010) eller *Hobbit*filmerna (2012-2014). Det är därför intressant att se att en liknande kvinna förekommer i en litterär källa från medeltiden som sägs vara baserad på verkliga händelser. Men kunde en kvinna på medeltiden verkligen agera så som hon gör utan att möta motstånd?

Det är detta jag är intresserad av att undersöka i den här uppsatsen: hur kvinnor, men även män, på medeltiden skulle, och kanske framför allt om hur de *kunde*, agera under perioden. Vad ansågs vara kvinnligt och manligt och vilka möjligheter hade respektive kön att agera hur de ville? Kort sagt: hur såg genusordningen ut under medeltiden? Det här är en oerhört svår fråga att svara på eftersom vi inte kan resa tillbaka till medeltiden för att se hur det såg ut; vi har inte heller tillgång till alla de källor vi skulle behöva för att svara på en sådan här stor fråga. Det vi emellertid *kan* göra är att undersöka vad de källor vi har säger om just det här och på så sätt försöka skapa oss en bild av hur det kan ha sett ut under medeltiden.

* Citatet på framsidan är taget från Jansson, Sven-Bertil (red.), *Erikskrönikan*, [Ny utg.], Prisma, Stockholm, 2003, s. 43. Hädanefter kommer denna att refereras till som EK. Bilderna föreställer Ingeborg Håkansdotter respektive Erik Magnussons sigill. Erik är EKs titelperson och Ingeborg är hans hustru och dessutom norsk prinsessa. Bilderna är tagna från Wikimedia Commons; se käll- och litteraturförteckningen.

¹ EK, s. 43.

1.1. Material

Då jag är intresserad av att undersöka hur medeltidens genusordning såg ut bör jag rimligen vända mig till material från medeltiden. Jag har valt att koncentrera mig på svenska förhållanden och är därför främst intresserad av svenskt material. Material som finns att tillgå från medeltiden är främst annaler (kortfattade, icke-litterära, historiska minnesanteckningar från kloster och kanslier skrivna på latin), diplom (medeltidsbrev som är starkt genrebundna, offentliga handlingar av rättslig karaktär, till exempel testamenten, köpehandlingar, privilegiebrev, överlåtelse av jordegendom och kungliga skrivelser), romaner, krönikor, tänkeböcker (protokoll från rådhusrätterna i städerna; det finns bara ett fåtal bevarade och det från sen medeltid), lagar samt en del kyrkliga texter.² Det är dock väldigt svårt att hitta material som säger något om kvinnlighet under medeltiden - vilket är en förutsättning för den här uppsatsen eftersom jag är intresserad av både kvinnligt och manligt - då det mesta producerades av män och handlade om män. Det lilla som har skrivits om kvinnor och deras förhållanden är alltså främst mäns syn på dessa.³

Den sekundärlitteratur som behandlar den svenska medeltidens genussystem är främst historikern Christine Ekholsts avhandling *För varje brottsling ett straff: Föreställningar om kön i de svenska medeltidslagarna* om hur genusordningen såg ut i Sverige enligt medeltidens lagar och den ger en väldigt intressant bild av relationerna mellan kvinnor och män under medeltiden. Tyvärr existerar det inte några domstolsprotokoll från perioden då landskapslagarna nedtecknades så vi kan inte veta hur de användes rättsligt under den perioden.⁴ Detta kunde annars ha varit en intressant undersökning.

Enligt Ekholst finns det oerhört lite skrivet ur ett genusperspektiv om den svenska medeltidslitteraturen.⁵ På grund av detta samt det faktum att det verkar vara svårt att få fram så mycket information om kvinnlighet ur de flesta källor har jag valt att inrikta mig på vad en

² Cederschiöld, Gustaf, *Om Erikskrönikan, ett historiskt epos från Folkungatiden*, Wettergren & Kerber, Göteborg, 1899, s. 14-15; Jansson 2003, s. 17; Jansson, Sven-Bertil, "Inledning" i Larsson, Inger (red.), *Den medeltida skrifkulturen i Sverige: Genrer och texter*, Sällskapet Runica et Mediævalia, Stockholm, 2010, s. 223; Roos, Lena, *Att studera medeltiden*, Studentlitteratur, Lund, 2008, s. 24; Söderberg, Barbro, "Introduktion" i Larsson, Inger (red.), *Den medeltida skrifkulturen i Sverige: Genrer och texter*, Sällskapet Runica et Mediævalia, Stockholm, 2010, s. 13.

³ Ekholst, Christine, *För varje brottsling ett straff: Föreställningar om kön i de svenska medeltidslagarna*, Historiska institutionen, Stockholms universitet, Diss., Stockholm, 2009, s. 37; Sawyer, Birgit, *Kvinnor och familj i det forn- och medeltida Skandinavien*, Viktoria, Skara, 1992, s. 3.

⁴ Ekholst 2009, s. 22.

⁵ Ekholst 2009, s. 37.

krönika har att säga om medeltidens genusordning eftersom en krönika, till skillnad från annan litteratur, behandlar verkliga händelser. Detta betyder självklart inte att allt i en krönika är sant, men den har ändå någon slags förankring i verkligheten och vad som helst torde inte kunna hända i den eftersom människor då borde ha reagerat på att det inte var realistiskt eller trovärdigt. En litterär källa borde dessutom kunna säga mer om hur man såg på kvinnor och män än till exempel diplom eller annaler, vilket borde göra det till en bra källa för mitt syfte.

Mer specifikt kommer jag att undersöka *Erikskrönikan* (hädanefter EK) som är den äldsta av de svenska medeltida rimkrönikorna och även ”det äldsta (nu bevarade) mer omfattande litterära verk, som är en helt igenom svensk produkt och inte en översättning eller bearbetning av en utländsk förlaga ([om man bortser från...] landskapslagarna, som gått i muntlig tradition)”.⁶ Anledningen till att EK är så intressant är dels detta att den är det äldsta, helt svenska, litterära verket, men också att den behandlar en intressant period i svensk historia, nämligen en stor del av folkungatiden (1250-1389) som var en viktig period i riksbildningsprocessen och som karakteriserades bland annat av nedtecknandet av lagar, en stärkt rättsstat och bildandet av ett adelsstånd. EK är också intressant på så sätt att den tar upp och beskriver händelser som de flesta av oss känner till från vår barndom, men som vi kanske inte kommer ihåg så mycket om, till exempel Håtunaleken och Nyköpings gästabud.

1.1.1. Om rimkrönikor och riddarromaner - källbakgrund

Den profana litteraturen i Sverige under medeltiden bestod av romaner (först riddarromaner men sen även andra versromaner samt prosaromaner), rimkrönikor, furstespeglar (en slags läroböcker för blivande härskare) och lyrisk diktning. Det var först i slutet av 1200-talet som det fanns förutsättningar i Sverige för den här typen av litteratur, eftersom det inte var förrän då som den svenska aristokratin hade de ekonomiska resurser samt det intresse som krävdes för den här sortens lyxkonsumtion och man kunde därför importera genrer från andra delar av Europa i början av 1300-talet. Tidigare hade det varit kyrkan som dominerade kulturen. Runt år 1300 hade Sverige kulturella förbindelser med flera andra länder i Europa och blev

⁶ Jansson 2003, s. 9-10.

påverkat av bland annat Frankrike, Tyskland, England och Norge. Till exempel fanns det flera svenskar som studerade på orter såsom Oxford, Köln och framför allt Paris.⁷

De tidigaste verken i de nya genrererna var riddarromanerna *Eufemiaromanerna* som översattes till svenska på initiativ av den norska drottningen Eufemia (för övrigt hertig Eriks svärmor) under tidigt 1300-tal. På 1320-talet tillkom så troligtvis EK, den första svenska rimkrönikan, som liknade riddarromanerna i vers- och språkform. Cirka 100 år efter EK kom nästa svenska rimkrönika och innan år 1500 hade det kommit flera, nämligen *Engelbrektskrönikan*, *Karlskrönikan* (som är en fortsättning på *Engelbrektskrönikan* och som även innehåller den), *Sturekrönikan* samt *Lilla rimkrönikan*. Furstespegeln *Konungastyrelsen* tillkom inte förrän efter EK och av den världsliga lyriska diktningen finns inte mycket kvar idag.⁸

I och med *Eufemiaromanerna* introducerades en ny livssyn i Sverige. Romanerna utspelas i en aristokratisk miljö med kungar, hertigar, riddare samt högättade damer och karakteriseras av äventyr, hjältedåd och kärlek. Dessa romaner fungerade både som underhållning och som ett sätt för den nya adeln att bekräfta sin ställning med de nya idealen. EK är klart påverkad av stilen och den höviska kulturen som beskrivs i riddarromanerna.⁹

Efter riddarromanerna, var rimkrönikan nästa genre att introduceras i Sverige. De första rimkrönikorna producerades i det anglo-normandiska området på 1100-talet. Årtiondena runt år 1300 är viktiga då det tillkommer så många rimkrönikor under den perioden, på engelskt, franskt, nederländskt, flamländskt, tyskt, tjeckiskt och svenskt språk. Troligen har de tyska rimkrönikorna haft störst inflytande på de svenska, men EK är väldigt självständig i förhållande till kända rimkrönikor från andra länder. En rimkrönika återger historiska händelser på rimmad vers, i huvudsak kronologiskt och genom att följa en rad olika härskare i ett visst område. Det förekommer också olika utbroderingar och beskrivningar av individuella insatser. De viktigaste litterära förutsättningarna för rimkrönikornas tillblivelse är den latinska

⁷ Jansson 2010, "Inledning", s. 223-226; Jansson, Sven-Bertil, "Konung Alexander - en antikroman" i Larsson, Inger (red.), *Den medeltida skriftkulturen i Sverige: Genrer och texter*, Sällskapet Runica et Mediævalia, Stockholm, 2010, s. 246; Jansson, Sven-Bertil, *Medeltidens rimkrönikor: Studier i funktion, stoff, form*, Diss. Uppsala: Univ., Stockholm, 1971, s. 11, 136-138; Jansson, Sven-Bertil, "Versroman, rimkrönika och furstespegel" i Larsson, Inger (red.), *Den medeltida skriftkulturen i Sverige: Genrer och texter*, Sällskapet Runica et Mediævalia, Stockholm, 2010, s. 229-230; Vilhelmsdotter, Gisela, "Namnlös och Valentin - en prosaroman om en drottningens olycksöde" i Larsson, Inger (red.), *Den medeltida skriftkulturen i Sverige: Genrer och texter*, Sällskapet Runica et Mediævalia, Stockholm, 2010, s. 262.

⁸ Jansson 2010, "Inledning", s. 223-226.

⁹ Jansson 2010, "Versroman, rimkrönika och furstespegel", s. 229, 237.

historieskrivningen och versepiken och rimkrönikorna står just mellan historieskrivning och epik.¹⁰

1.1.2. Om *Erikskrönikan*

EK är en rimkrönika skriven på fornsvenska och knittelvers, den består av 4532 verser och är berättad i episodform.¹¹ I den kan man följa den politiska utvecklingen i Sverige under ca 100 år, från ca 1230 till ca 1320; särskild vikt läggs vid striden mellan Magnus Ladulås söner: kung Birger på den ena sidan och hertigarna Erik och Valdemar på den andra. Handlingen i krönikan kommer att beskrivas kort i avsnitt 2. Krönikan är baserad på såväl muntliga som skriftliga källor, till exempel annalmaterial och information från personer som var med om händelserna. Den vänder sig till adeln och var menad att läsas högt; åhörarna var troligen menade att identifiera sig med de höviska karaktärerna i krönikan.¹²

Vem som har författat EK är okänt, likaså exakt när den är författad. Gisela Vilhelmsdotter diskuterar i sin avhandling *Riddare, bonde och biskop: Studier kring tre fornsvenska dikter jämte två nyeditioner* olika forskares argument om krönikans tillkomst och sluter sig sedan med logiska resonemang till att den bör ha skrivits 1320/21, liksom bland annat Gustaf Klemming och Rolf Pipping (som båda har gett ut krönikan och som enligt Vilhelmsdotter är de forskare som har arbetat mest med texten) hävdar, efter att alla händelser den beskriver hade ägt rum. De som sluter sig till den här dateringen menar att krönikan bör ha skrivits på uppdrag av en person i krönikans titelperson hertig Eriks närhet för att legitimera valet av Eriks son Magnus till Sveriges kung samt befästa hans position. Hertig Erik framställs som en hjälte och krönikören är tydligt på det så kallade ”hertigpartiets” sida. En annan möjlighet är att krönikan skrevs som en hyllningsdikt, eller furstespegel, till den unge kung Magnus Eriksson när han blev myndig.¹³ Exakt vem krönikören är torde inte spela någon större roll då medeltida författare ofta arbetade på uppdrag och sällan visade sina privata åsikter och

¹⁰ Jansson 1971, s. 9-11, 13, 78, 132; Jansson 2010, ”Versroman, rimkrönika och furstespegel”, s. 236-237.

¹¹ Knittelvers enligt NE: ”Versraderna hänger ihop parvis genom slutrim. I varje rad finns fyra betonade stavelser, medan antalet obetonade varierar. Raderna delas i två halvor av en paus (cesur) i mitten.”, Nationalencyklopedin, sökord: knittel, 2015-01-05.

¹² Cederschiöld 1899, s. 256; Jansson 2003, s. 17, 19; Vilhelmsdotter, Gisela, *Riddare, bonde och biskop: Studier kring tre fornsvenska dikter jämte två nyeditioner*, Almqvist & Wiksell International, Diss., Stockholm, 1999, s. 42, 47.

¹³ Cederschiöld 1899, s. 10; Jansson 2003, s. 12, 19; Vilhelmsdotter 1999, s. 23-36.

känslor i sina texter, utan de som dominerade i en viss krets av människor. Klart är dock att författaren är en man, troligen tillhörande de ridderliga kretsarna kring hertig Erik. Han har till synes varit litterärt välorienterad, kristen och besittandes goda kunskaper inom det militära. Han verkar inte ha tillhört det andliga ståndet. Uppdragsgivaren var troligen också en man i hertig Eriks nära krets och bland annat Mats Kettilmundsson, som framställs i väldigt god dager i krönikan, har föreslagits som en möjlig kandidat. Förutom att vara ett propagandaverk till Magnus Erikssons fördel, menar Sven-Bertil Jansson att EK dessutom är propaganda för det svenska ridderskapet. Den svenska adeln var relativt nyetablerad och ville hävda sig för att kunna jämföras med adeln längre söderut.¹⁴

I Sverige hade det inte funnits någon historieskrivning att tala om innan EK, vilken är det äldsta längre exemplet på svensk historieskrivning.¹⁵ Den är också ”vårt äldsta bevarade fornsvenska diktverk”.¹⁶ Historieskrivning var dock inte detsamma då som det är idag och vi kan inte sätta samma tilltro till materialet när det gäller historisk korrekthet. Mycket av det som berättas om i EK kan verifieras med hjälp av till exempel annaler och diplom från samma tid, men det framgår också tydligt att mycket i krönikan är tillrättalagt och att perspektivet är väldigt snävt. Händelser har arrangerats om kronologiskt, fakta har förskönats och perspektivet är begränsat nästan uteslutande till ytliga händelseförlopp utan att de bakomliggande orsakerna klargörs. Krönikan innehåller motstridiga politiska tendenser, även om huvudtendensen är tydlig. Att krönikan har blivit tydligt influerad av annan litteratur och har propagandistiska syften gör den också mindre tillförlitlig.¹⁷

EK är till viss del en litterär källa, influerad av riddarromaner. Joachim Bumke tar i *Courtly Culture: Literature and Society in the High Middle Ages* upp och diskuterar litteratur som historisk källa och menar på att ju mer skönlitterär en text är, desto svårare är det använda den som källa för att tolka det förflutna. Han tar upp hur vissa anser att det inte går att använda litterära texter som historiska källor alls, men anser själv att det går så länge man tar hänsyn till svårigheterna med materialet när man drar sina slutsatser. De största svårigheterna gäller den materiella kulturen samt olika faktadetaljer, exempelvis praxis vid torneringar, eftersom allt som nämns i litteraturen angående det måste verifieras med arkeologiska fynd eller med hjälp av redogörelser i historiska källor. Bumke menar dock att ju mer vi väljer att fokusera

¹⁴ Cederschiöld 1899, s. 10, 242, 244-247; Jansson 2003, s. 15, 18-19.

¹⁵ Sawyer 1992, s. 28-29.

¹⁶ Vilhelmsdotter 1999, s. 22.

¹⁷ Cederschiöld 1899, s. 14-17; Jansson 2003, s. 16, 19; Vilhelmsdotter 1999, s. 22.

på olika normer i socialt beteende, desto pålitligare och bättre blir de litterära texterna som källor.¹⁸

När det gäller riddarromanerna menar Bumke att även om de innehåller många orealistiska händelser och ting så var författarna noga med att beskriva de vardagliga detaljerna så korrekt och realistiskt som möjligt och även de mer fantasifulla beskrivningarna hade ofta någon verklig grund.¹⁹ I mitt fall är EK dessutom inte en rent litterär källa, utan gör också anspråk på att vara historieskrivning, vilket borde innebära att författaren har ansträngt sig mer för att vara realistisk och trovärdig, särskilt eftersom han skriver om händelser som ligger relativt nära i tid och som människor kunde komma ihåg. Gällande de höviska idealen, till exempel hövisk kärlek, så är de i princip bara beskrivna i litteraturen och då är det svårt att veta vad det säger om den icke-litterära världen. Bumke, som främst har ett tyskt perspektiv, nämner dock två exempel som visar att litteraturen kunde påverka aristokraterna, nämligen att det förekom att barn döptes efter litterära karaktärer och att man gjorde om praxis vid torneringar efter förlagor i litteraturen. Vi kan dock inte veta hur mycket medlemmarna i de höviska kretsarna försökte leva upp till de höviska idealen. Det är även svårt att veta hur mycket inspiration en författare tog från källor från andra länder och hur mycket som verkligen rörde det samhälle i vilket han befann sig.²⁰

Att undersöka den medeltida genusordningen i Sverige utifrån EK borde, om man utgår från Bumke, fungera bra. Dels borde den grundläggande faktan, till exempel vilka sysselsättningar respektive kön har, stämma relativt väl plus att källan borde kunna säga en del om det sociala, till exempel hur man skulle bete sig som man eller kvinna. Krönikan handlar främst om män och politiska händelser och fokus ligger inte alls på kvinnor och män och deras relationer. Jag tror dock att den kan säga en del om detta ändå, som i förbigående, och här ligger en styrka i källmaterialet anser jag; att källan inte berättar specifikt om genusordningen gör kanske att vi kan skymta den äkta varan utan att oroa oss för förvanskningar eller att författaren vill förmedla någon slags idealbild. Tyvärr medför detta också att det är mycket som inte sägs om vad som är kvinnligt eller manligt då författaren inte specifikt anstränger sig för att berätta just det. Detta gör att bilden vi kan få av genusordningen via EK inte kan bli fullständig på något vis, men kanske kan den bidra med något. Trots att krönikan är starkt influerad av en

¹⁸ Bumke, Joachim, *Courtly Culture: Literature and Society in the High Middle Ages*, Overlook, Woodstock, New York, 2001, s. 7, 10-12.

¹⁹ Bumke 2001, s. 8-10.

²⁰ Bumke 2001, s. 13.

viss genre tror jag att den måste säga något om tiden den är skriven i, och det kommer jag också att utgå från. Henric Bagerius och Christine Ekholst är exempel på forskare som också utgår från att EK kan säga någonting om dess tillkomstperiod.²¹ Genren säger dessutom något om vad idealet, alltså det som ansågs vara idealt kvinnligt och manligt på den tiden, var, vilket är intressant i sig självt. En viktig aspekt att beakta är dock att EK, som tidigare nämnts, främst handlar om aristokratin, och bilden av genusordningen kommer därför inte att kunna täcka hela samhället.

Om moderna utgåvor och översättning

Krönikan finns inte bevarad i original, men dock i ett flertal avskrifter och den har getts ut av såväl Gustaf Klemming som Rolf Pipping; den senare har gett ut den i vetenskaplig textutgåva och han har även gett ut uttömmande kommentarer till den.²² I den vetenskapliga textutgåvan diskuterar Pipping de 19 avskrifter som finns och hur de förhåller sig till varandra. Man har hittat fem avskrifter från 1400-talet, elva från 1500-talet och tre från 1600-talet. I alla utom de tre som troligen skrevs ner först har EK sammanfogats med andra krönikor och i vissa fall redigerats kraftigt. Pipping utgår i sin utgåva från den bäst bevarade handskriften som skrevs ner 1470-1480 och som är en av de tre som tros ligga närmast originalet.²³

En mer lättillgänglig version av EK har skapats av Sven-Bertil Jansson utifrån Pippings utgåva och den har blivit publicerad 1985, 1993 och 2003. Janssons version är inte översatt från fornsvenska, men han har lagt till skiljetecken, vilket saknas i handskriften, och ändrat stavningen på vissa ställen för att undvika missförstånd; som exempel används *u* och *v/w* utan åtskillnad i handskriften och Jansson har då valt *u* när vokal avses och *v/w* när konsonant avses. Jansson är tydlig med att hans tillägg av skiljetecken nödvändigtvis har inneburit en

²¹ Bagerius, Henric & Ekholst, Christine, ”Den politiska kärleken: Homosocialt begär och heteronormativa praktiker under svensk medeltid” i *Historisk tidskrift* (Stockholm. Print), 2011(131):2, s. 175-196.

²² Klemming, Gustaf Edvard (red.), *Svenska medeltidens rimkrönikor. D. 1, Gamla eller Eriks-krönikan: folkungarnes brödrastrider: med en kort öfversigt af närmast föregående tid, 1229-1319*, Norstedt, Stockholm, 1865; Pipping, Rolf, *Kommentar till Erikskrönikan*, Helsingfors, 1926; Pipping, Rolf (red.), *Erikskrönikan enligt Cod. Holm: D.2 jämte avvikande läsarter ur andra handskrifter*, Nytr. (med ett tillägg), Uppsala, 1963; Vilhelmsdotter 1999, s. 18.

²³ Pipping 1963, s. I-VI.

tolkning av texten från hans sida.²⁴ Jansson har också delat upp texten i avsnitt och gett dessa rubriker. I hans utgåva finns vissa ord förklarade på modern svenska längst ner på varje sida och i slutet av boken finns kommentarer om den historiska kontexten. Jag kommer att använda mig av Janssons utgåva av krönikan på grund av de åtgärder han har vidtagit för att göra den mer läsvänlig och jag kommer att ta alla citat härifrån.

Då jag inte helt behärskar fornsvenska har jag valt att komplettera ovanstående med att läsa EK i engelsk översättning. Det är Erik Carlquist och Peter C. Hogg som har översatt Janssons version av texten och historikern Eva Österberg har skrivit en introduktion till den här utgåvan som har fått namnet *The Chronicle of Duke Erik: A Verse Epic from Medieval Sweden*.²⁵ Carlquist och Hogg har valt att göra en nära översättning i versform av originalet, med målet att vara ordagranna snarare än tolkande. De har till sin hjälp haft en expert i fornsvenska. De har också valt att parallellt lägga en prosaversion för att tydliggöra faktainnehållet. Dessutom har de lagt till kommentarer i slutet för att klargöra den historiska kontexten samt diskutera vissa svenska ord som kan ha vållat bekymmer i översättningen. Varje översättning av en text är en tolkning av originaltexten, vilket så klart gör att något av författarens intention riskerar att förloras. Detta är emellertid en risk man måste ta om man inte fullt ut behärskar det språk som originalet är skrivet på. Jag kommer att göra vad jag kan för att själv förstå de väsentliga delarna av den fornsvenska texten men jag kommer att förlita mig mycket på Janssons samt Carlquists och Hoggs tolkningar. Alla dessa har haft tid och möjlighet att gå in mer på djupet i texten och språket än vad jag kommer att ha, så jag ser ingen anledning till att inte använda mig av deras expertis.

1.1.3. Avgränsningar

Jag är intresserad av hur den medeltida genusordningen såg ut i Sverige. Mitt material, EK, behandlar åren cirka 1230-1320, men säger troligen mest om förhållandena kring när den författades, det vill säga cirka 1320. Min undersökning kommer att vara begränsad till vad just EK säger och den kommer alltså inte självklart att säga hur det var allmänt i samhället. Därtill begränsas min undersökning i stort sett till adeln eftersom källan inte säger så mycket

²⁴ Jansson 2003, s. 21.

²⁵ *The Chronicle of Duke Erik: A Verse Epic from Medieval Sweden*, Nordic Academic Press, Lund, 2012.

om resten av folket. Kanske kan krönikan reflektera hur det verkligen var, men det kan vi inte veta säkert.

1.2. Teori

Jag kommer i den här uppsatsen att använda mig av ett genusperspektiv då jag är intresserad av att undersöka vad som ansågs vara kvinnligt respektive manligt under medeltiden. Jag kommer i analysen att använda mig av både *genus* och *kön*, men med samma innebörd.

Genus betyder socialt konstruerat kön och handlar om de egenskaper vi tillskriver män och kvinnor trots att de inte nödvändigtvis beror på det biologiska könet. Vad som har ansetts vara manligt respektive kvinnligt har varierat mycket under årens lopp och har sett olika ut på olika platser, även om man i de flesta samhällen har kunnat se vissa fundamentala likheter, varav den viktigaste för många genushistoriker är att kvinnor, och det kvinnliga, alltid har betraktats som underordnade männen och det manliga.²⁶

Frågan man lätt ställer sig är varför det har sett ut så här; varför har kvinnor alltid varit underordnade män? Just detta diskuterar historikern Yvonne Hirdman, i ”Vad är kvinnohistoria?”, men hon anser att det inte tjänar någonting till att leta efter en anledning och ett ursprung till kvinnors underordning. Hon menar att även om vi skulle finna ”starten” på underordningen, skulle det inte betyda något eftersom det inte kommer att påverka hur vi beter oss idag. Det bör istället vara mer fruktbart att undersöka hur kvinnors underordning har sett ut i olika samhällen, hur den har upprätthållits, hur kvinnorna har förhållit sig till den och vilka konsekvenser detta har haft för samhällena.²⁷

Hirdman har utvecklat en teori om ett genussystem som består av två logiker, där den första logiken är dikotomin – att kvinnligt och manligt bör hållas isär – och den andra är hierarkin – att mannen är norm. Enligt denna teori kan den manliga normen, den manliga makten och den kvinnliga underordningen bestå så länge isärhållningen fortsätter att råda. Hirdman talar

²⁶ Hirdman, Yvonne, ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning” i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1988:3, s. 49-50; Hirdman, Yvonne, ”Vad är kvinnohistoria?” i Hirdman, Yvonne (red.), *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Utbildningsradion, Stockholm, 1992, s. 17-18.

²⁷ Hirdman 1992, s. 17, 20-21.

vidare om så kallade *genuskontrakt* som beskriver hur föreställningarna om genusrelationerna ser ut mer specifikt för var tid och plats. Dessa kontrakt gör att föreställningarna reproduceras och att systemet består.²⁸

Hirdman har fått ta emot en del kritik för sin teori, bland annat för att den anses ahistorisk, att den inte förklarar förändring och att den tar för lite hänsyn till enskilda aktörer. Två av personerna som har fört fram kritik är historikerna Christina Carlsson Wetterberg och Gro Hagemann.

Carlsson Wetterberg kritiserar Hirdmans systemtanke och antagande om en generell kvinnlig underordning och menar på att verkligheten är alltför komplex för att pressas in i ett sådant system med tanke på alla de olika verkligheter och intressen forskningen visar att kvinnor har haft. Carlsson Wetterberg vill fokusera mer på aktörer och se variationer. Hon efterlyser dessutom problematiseringar, dels av frågan varför, och eftersöker ”en historiskt förankrad teoretisk förklaring” till den kvinnliga underordningen, dels av hur den konkreta analysen ska utformas så att ”de konkreta historiska förklaringarna [inte] får en ad-hoc karaktär”. Vidare menar Carlsson Wetterberg att Hirdmans teori inte kan förklara förändring av genussystemet på ett tillfredsställande sätt eftersom den inte är historiskt förankrad och inte tar hänsyn till individer.²⁹

Liksom Carlsson Wetterberg anser Gro Hagemann det problematiskt att Hirdman bortser från den historiska kontexten i sina generella förklaringar och hon menar att det finns en fara i att testa generella modeller, i stället för att verkligen analysera den komplexa historiska verkligheten, då det kan medföra alltför ensidiga förklaringar eller att man missar andra mönster, det historiskt specifika eller förändringar. Dessutom tas inte tillräcklig hänsyn till enskilda, historiska aktörer. Hagemann kritiserar även Carlsson Wetterberg och pekar på att det är oklart vad för sorts teori det är hon vill utveckla när hon kritiserar Hirdmans systemteori. Carlsson Wetterberg anser att Hirdmans teori är för deterministisk och universell, men verkar samtidigt vilja hitta en historisk teori som förklarar den kvinnliga underordningen

²⁸ Hirdman 1988, s. 51-52, 54.

²⁹ Carlsson Wetterberg, Christina, ”Från patriarkat till genusystem – och vad kommer sedan?” i Carlsson Wetterberg, Christina & Jansdotter, Anna (red.), *Genushistoria: En historiografisk exposé*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 141-142, 144-146, 156, citat från s. 141.

och det är oklart för Hagemann hur Carlsson Wetterberg ska undvika den universalisering och determinism hon kritiserar Hirdman för.³⁰

Jag anser, såsom Hirdman, att man visst kan undersöka olika genusordningar utan att ha en teoretisk grundförklaring till kvinnans underordning. Liksom Carlsson Wetterberg och Hagemann anser jag dock att det kan vara problematiskt att genomföra historiska analyser med utgångspunkt i ett system som redan i princip har bestämt resultatet. Samtidigt kan Hirdmans teori vara en bra hjälp till att förstå olika samhällen och hur normer reproduceras och påverkar människors liv och val, något Hagemann också påpekar.³¹ För att komma närmare den specifika historiska kontexten och för att kunna beskriva ett visst samhälles genusordning anser jag mig behöva ett mer konkret analysinstrument än det Hirdman erbjuder. Jag vill inte heller ta kvinnlig underordning för given, utan gå in i analysen utan den förutfattade meningen. Med detta i åtanke vänder jag mig till antropologen Britt-Marie Thurén.

1.2.1. Om styrka, räckvidd och hierarki

Thurén diskuterar i artikeln ”Om styrka, räckvidd och hierarki, samt andra genusteoretiska begrepp” från *Kvinnovetenskaplig tidskrift* det faktum att antropologer, olikt andra kvinnoforskare, inte kan ta kvinnoförtryck för givet. Man kan ställa frågan om kvinnoförtryck är universellt men inte besvara den utan att först klargöra vissa saker, till exempel vad förtryck är och hur man kan identifiera det samt vilka genuskategorier som existerar i varje givet samhälle. Thurén fastslår att ”[g]enusbegreppet [...] inte definitionsmässigt [bör] innehålla ett antagande om hierarki”. Ett faktum som antropologer är överens om är dock att man hittills inte har lyckats hitta något samhälle där kvinnor har varit överordnade män eller där jämställdhet har rått. Hur ojämställdheten har tett sig har dock varierat från samhälle till samhälle och även inom samhällen. Anledningar till dessa variationer har varit svåra att finna.

³⁰ Hagemann, Gro, ”Postmodernismen en användbar men opålitlig bundsförvant” i Carlsson Wetterberg, Christina & Jansdotter, Anna (red.), *Genushistoria: En historiografisk exposé*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 165, 167-168, 171-172, 179.

³¹ Hagemann 2004, s. 172.

Många forskare har ansett att mer empiri har behövts, men Thurén framhåller i stället betydelsen av användbara begrepp.³²

Först och främst använder Thurén sig av begreppet *genusordning*, även kallat *genussystem*, som innebär ”*relationerna mellan kvinnor och män* och alla deras varierade uttryck, orsaker och konsekvenser.” En genusordning ser inte exakt likadan ut i två samhällen och gränserna för det samhälle man vill undersöka sätter man själv. För att beskriva och jämföra genusordningar behövs begrepp för att tala om relationerna mellan olika element i genusordningen, men också begrepp för att kunna tala om maktförhållandena mellan olika genuskategorier samt klargöranden om vad som menas med till exempel makt.³³

För att kunna förstå olika samhällens genusordningar (och för att i förlängningen kunna jämföra dessa), presenterar Thurén tre olika begrepp som kan användas i analysen: *styrka*, *räckvidd* och *hierarki*. Men först tar hon upp ett begrepp som den australiske sociologen Robert Connell använder: *genusifierat* (”*gendered*”). Om något är genusifierat har genustillhörighet relevans; om man avgenusifierar något gör man genus irrelevant. Detta kan man uttrycka som genussignifikant eller genusneutralt. När man studerar en genusordning kan man välja att undersöka vilka relationer som är genusifierade och till vilken grad dessa är det och för att bestämma detta kan man använda sig av Thuréns tre begrepp som beskrivs nedan.³⁴

Styrkan av genus beskriver hur stark genusifieringen är, det vill säga hur viktigt det är att man följer vad som anses gälla för den genuskategori man tillhör. I vissa samhällen upplevs det som väldigt viktigt och man kan ”straffas” hårt om man avviker från normen, medan man i andra samhällen kan ”komma undan” med överträdelser utan några större bekymmer. Stor styrka innebär att det är väldigt viktigt med genus och svag styrka att det inte är så viktigt.³⁵

Räckvidden handlar om hur många områden som är genusifierade, det vill säga inom hur många områden ting är uppdelade och anses höra ihop med en viss genuskategori. Det kan handla om allt från fördelningen av sysslor, olika beslut som ska tas, vilka känslor man

³² Thurén, Britt-Marie, ”Om styrka, räckvidd, och hierarki, samt andra genusteoretiska begrepp” i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1996:3-4, s. 70-74, citat från s. 74.

³³ Thurén 1996, s. 72-74, 82, citat från s. 82.

³⁴ Thurén 1996, s. 77.

³⁵ Thurén 1996, s. 77-81.

uttrycker till vilka färger, platser, kläder, intresseområden eller typer av resurser som förknippas med vilken genuskategori. Bred räckvidd innebär att många ting är genusifierade; smal räckvidd betyder att de flesta är genusneutrala.³⁶

Hierarkin anger om en genuskategori har mer makt eller större värde än en annan. Att det finns flera genuskategorier i ett samhälle behöver inte automatiskt betyda att de har olika värde, även om de hålls strängt isär. Hög hierarki innebär att en kategori har mer makt eller större värde än en annan, medan låg hierarki innebär att ingen har mer makt eller större värde än den andre eller att det tar ut vartannat på olika områden.³⁷

Med hjälp av de här tre dimensionerna kan man beskriva olika samhällen genom att kombinera dem på olika sätt. Ett samhälle kan till exempel ha svag styrka, smal räckvidd och låg hierarki och är då inte lika genusifierat som ett samhälle med större styrka, bredare räckvidd och/eller högre hierarki. Eftersom skalorna för respektive dimension är flytande finns det ett obegränsat antal kombinationer.³⁸

Jag anser att Thuréns begrepp förefaller användbara när man vill beskriva en viss genusordning och jag kommer därför att använda mig av dem i min analys av genusordningen i EK. Jag kommer att formulera en frågeställning utifrån Thuréns begrepp, plus ett par andra som utgår från den så att jag bland annat även kan komma åt historiska aktörer. Till skillnad från Hirdman erbjuder Thurén en möjlighet att undersöka genusordningen i EK utifrån den historiska kontexten. Med hjälp av Thuréns begrepp kan man också se och beskriva skillnader och förändringar mellan olika genusordningar. Nu ska inte jag göra några jämförelser i den här uppsatsen, men för eventuella framtida jämförelser kan det vara bra att ha en grund likt denna att utgå från. En annan fördel med Thuréns begrepp anser jag vara att jag kan beskriva EKs genusordning utan att förutsätta kvinnlig underordning. Visar undersökningen sedan att hierarkin är hög till fördel för det manliga, kan man kanske dra paralleller till Hirdmans genussystemteori.³⁹ En brist hos teorin i förhållande till EK som källa skulle kunna vara att författaren inte beskriver allt i samhället och att informationen om räckvidden, styrkan och hierarkin därmed blir ofullständig. Dock åsyftar jag i första hand att beskriva genusordningen

³⁶ Thurén 1996, s. 77-81.

³⁷ Thurén 1996, s. 77-81.

³⁸ Thurén 1996, s. 78-80.

³⁹ En annan fördel med Thuréns begreppsapparat – som jag dock inte kommer att dra nytta av i den här undersökningen – är att den inte heller förutsätter att ett samhälle enbart har två genuskategorier, vilket gör att man kan få mer komplexa beskrivningar av samhällen.

i just EK och då innebär detta inte något problem. Jag vill emellertid också diskutera vad EK kan säga om genusordningen runt 1320 och då måste jag ha i åtanke begränsningarna med källan.

1.3. Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur genusordningen ser ut i EK, att analysera hur personer som bryter mot genusnormerna framställs i EK samt att diskutera vad EK kan säga om genusordningen runt dess tillkomstår.

Frågeställningarna lyder som följer:

- Hur kan genusordningen i *Erikskrönikan* beskrivas med hjälp av Britt-Marie Thuréns begrepp styrka, räckvidd och hierarki?
- Finns det exempel på personer i *Erikskrönikan* som bryter mot normerna för den genuskategori de tillhör och hur framställs i sådana fall dessa personer?
- Utifrån svaren på föregående frågeställningar, vad kan *Erikskrönikan* säga om genusordningen runt år 1320 då den skrevs?

1.4. Metod

För att finna svar på frågeställningarna kommer EK att gås igenom noga. Då denna inte finns översatt till modern svenska kommer den först att läsas i engelsk översättning och noggranna anteckningar kommer att föras om alla sysselsättningar, aktiviteter, beskrivningar med mera som nämns i samband med de olika könen. När en översiktsbild har skapats kommer anteckningarna att jämföras med motsvarande ord och passager i Janssons fornsvenska utgåva för att se hur de har skrivits där. För att förstå fornsvenskan kommer Janssons kommentarer som står längst ner på varje sida i anslutning till texten att användas i första hand. Om de kommentarerna inte ger något, kommer Pippings *Kommentar till Erikskrönikan* att konsulteras. Då hans kommentarer är indelade efter versnummer och då varken den engelska

utgåvan eller Janssons version har dessa utskrivna kommer Klemmings fornsvenska utgåva att användas för att hitta rätt ställe i texten. Klemmings version är dock inte rubrikindelad så för att hitta rätt vers kommer den engelska översättningen först att jämföras med Janssons version med hjälp av rubriksättningen och sedan vers för vers. Sedan kommer Jansson och Klemming att jämföras versvis tills rätt vers och därmed rätt versnummer kan finnas i Klemming och användas för att hitta rätt i Pippings kommentarer. Står det ingenting i dem kommer Fornsvensk lexikalisk databas på internet att konsulteras.⁴⁰ Det är en databas över det fornsvenska ordförrådet som har utvecklats vid Språkbanken, en forskningsenhet vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. Om ett ords betydelse inte hittas eller om en översättning inte är självklar kommer den engelska översättningen och deras tolkning samt kontexten i resten av avsnittet att få avgöra hur ordet ska förstås. Ofta återkommer samma ord eller ord som kan betyda något snarlikt och då kan den betydelsen ligga nära till hands. Det kommer inte att läggas alltför stor vikt vid nyanser i betydelser då detta inte är det mest relevanta för undersökningen. Dessutom går det aldrig att vara helt säker på författarens avsikt. Den engelska översättningen verkar också överensstämma väldigt bra innehållsmässigt med den ursprungliga versionen om man går efter de kommentarer som finns.

När hela krönikan är genomgången och anteckningar har förts kommer förhoppningsvis, med hjälp av tidigare forskning, en tydlig bild över genus räckvidd och hierarki att kunna skapas. Med utgångspunkt i de resultat empirin i samband med tidigare forskning frambringat angående räckvidden kommer ett antal personer som inte följer normerna att väljas ut. Genom att analysera hur dessa framställs kan genus styrka undersökas samtidigt som man kommer närmare den historiska aktören. Utifrån svaren på de två första frågeställningarna kommer en diskussion om vad EK kan säga om genus runt år 1320 att föras.

1.5. Forskningsläge

Som tidigare nämnts är det svårt att hitta forskning om den svenska medeltida genusordningen. Den största studien som behandlar ämnet är Ekholsts avhandling om de svenska medeltidslagarna. Den svenska medeltidslitteraturen är desto mer utforskad utifrån

⁴⁰ Fornsvensk lexikalisk databas, <http://spraakbanken.gu.se/fsvldb/>.

ett genusperspektiv, vilket enligt Ekholst till stor del beror på att det skrevs så lite om kvinnlighet i denna litteratur att det är svårt att få tag på material om genusordningen.⁴¹

Ekholsts avhandling heter *För varje brottsling ett straff: Föreställningar om kön i de svenska medeltidslagarna* och i den undersöker hon just vilka föreställningar om kön som går att utskilja i de svenska medeltidslagarna – Sveriges äldsta rättsliga källor. Hon koncentrerar sig på straffrätten och tittar på brottsbeskrivningar och straffutmätning för att se vad som gällde för kvinnor och män som brottslingar respektive offer.

Det har skrivits en del om kvinnors och mäns olika villkor under medeltiden, till exempel rättsligt och ekonomiskt. Lizzie Carlsson har exempelvis skrivit om trolovning och äktenskap enligt medeltidslagarna i *"Jag giver dig min dotter": Trolovning och äktenskap i den svenska kvinnans äldre historia*.⁴² Lena Witt har i "Om kvinnors villkor i det senmedeltida Stockholm: Några iakttagelser i samband med filologiska studier i Stockholms stads tänkeböcker 1474-1500" skrivit om kvinnors villkor utifrån senmedeltida tänkeböcker. Den senare av dessa behandlar en senare period än den jag undersöker.⁴³ Denna forskning om mäns och kvinnors villkor är inte skriven utifrån ett genusperspektiv, utan undersöker faktiska förhållanden under perioden. Jag har i min undersökning valt att använda mig av en litterär källa för att kunna komma närmare hur man såg på kvinnor och män under medeltiden.

När det kommer till genus och EK som källa har det skrivits lite, men det är ingen som har undersökt genusordningen. Historikern Thomas Småberg har exempelvis skrivit artikeln "Ideal och identiteter: Föreställningar kring vänskap i Erikskrönikan och Karlskrönikan" där han diskuterar vänskap som en del av det manliga riddaridealet.⁴⁴ Historikerna Henric Bagerius och Christine Ekholst har skrivit en artikel som heter "Den politiska kärleken: Homosocialt begär och heteronormativa praktiker under svensk medeltid" som behandlar olika sorters relationer mellan män samt hur kvinnor användes för att skapa länkar mellan

⁴¹ Ekholst 2009, s. 37.

⁴² Carlsson, Lizzie, *"Jag giver dig min dotter": Trolovning och äktenskap i den svenska kvinnans äldre historia. D. 1*, Nordiska bokhandeln (distr.), Stockholm, 1965.

⁴³ Witt, Lena, "Om kvinnors villkor i det senmedeltida Stockholm: Några iakttagelser i samband med filologiska studier i Stockholms stads tänkeböcker 1474-1500" i Silja Aðalsteinsdóttir & Helgi Þorláksson (red.), *Förändringar i kvinnors villkor under medeltiden: Uppsatser framlagda vid ett kvinnohistoriskt symposium i Skálholt, Island, 22.-25. juni 1981*, Sögufélag, Reykjavík, 1983, s. 115-126.

⁴⁴ Småberg, Thomas, "Ideal och identiteter: Föreställningar kring vänskap i Erikskrönikan och Karlskrönikan" i *Vänner, patroner och klienter i Norden 900-1800: Rapport till 26:e Nordiska historikermötet i Reykjavík den 8-12 augusti 2007*, Háskólaútgáfan, Reykjavík, 2007, s. 147-174.

mäktiga män under medeltiden. Även historikern Kim Bergqvist nyttjar EK som källa i ”Den medeltida riddaren som intertextuellt fenomen: Om hjältekonstruktioner i Eufemiavisorna och *Erikskrönikan*” där han bland annat diskuterar hertig Erik som en hövisk hjälte i stil med hjältarna i riddarromanerna.⁴⁵

Utifrån ett europeiskt perspektiv har det skrivits mycket mer om genus, kvinnlighet och manlighet, framförallt om de högre stånden. Dock kan det vara svårt att veta vilka delar som överensstämmer med svenska förhållanden. Medeltiden är en lång period, som varade längre på kontinenten än här i Sverige, och det är ett stort område det handlar om. Därför är det absolut intressant att titta på vad svenska källor säger.

Om den höviska kulturen och de höviska idealen har det skrivits en hel del, främst ur ett europeiskt perspektiv. Den höviska kulturen har troligen sitt ursprung i 1000-talets Frankrike men fick sitt genomslag i Sverige först på 1200- och 1300-talen genom kontakter med Europa. Kulturen hörde hemma i en adlig miljö, exempelvis på slott och borgar, och innefattade främst kungar, hertigar, riddare och kvinnor av högre börd. Det manliga höviska idealet karakteriserades bland annat av mod, djärvhet, gudfruktighet, behagligt och korrekt uppförande, ärlighet, lojalitet, ödmjukhet, vishet och kärlek till kvinnan. Mannen skulle även vara vacker, ståtlig, stark, adlig samt ge sig ut på äventyr och utföra hjältedåd. En härskare skulle dessutom vara rättvis, klok, generös, omge sig med bra rådgivare, upprätthålla fred och straffa respektive belöna de som förtjänade det. För kvinnan handlade det höviska idealet främst om utseende, att hon skulle vara vacker, men hon skulle även vara moraliskt perfekt. Kvinnor framställs ofta i den höviska litteraturen som passiva åskådare samt mottagare för männens dyrkan. Den höviska kärleken, som var ett stående inslag i den höviska litteraturen, var en platonisk kärlek där riddaren strävade efter att uppfylla en aristokratisk kvinnas, ofta länsherrens hustrus, önskingar och att förbättra sig själv för att förtjäna hennes kärlek. Kvinnan står dock emot mannens strävanden och kärleken förblir kysk.⁴⁶

⁴⁵ Bergqvist, Kim, ”Den medeltida riddaren som intertextuellt fenomen: Om hjältekonstruktioner i Eufemiavisorna och *Erikskrönikan*” i Andersson, Therése (red.), *Hjältar och hjältinnor: Föreställningar och gestaltningar från Eufemiavisorna till Gösta Berlings saga*, Nordic Academic Press, Lund, 2012, s. 41-73.

⁴⁶ Bumke 2001, s. 278, 302, 304-305, 307, 325-326, 335, 360, 366; Jansson 2010, ”Versroman, rimkrönika och furstespegel”, s. 229-230, 237; Losman, Beata, ”Kvinnornas medeltida historia i Västeuropa” i Hirdman, Yvonne (red.), *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Utbildningsradion, Stockholm, 1992, s. 46; Småberg, Thomas, ”Bland drottningar och hertigar: Utblickar kring riddarromaner och deras användning i svensk medeltidsforskning” i *Historisk tidskrift* (Stockholm. Print), 2011(131):2, s. 198-199, 210.

2. Om brödrastriderna

EKs handling utspelar sig ungefär mellan åren 1230 och 1320 och karakteriseras i hög grad av de så kallade brödrastriderna som utkämpades om makten i Sverige. Den första av dessa stod mellan Birger Jarls söner och hade kung Valdemar Birgersson (1250-1275)(som var gift med den danska prinsessan Sofia) på den ena sidan och hans bröder hertig Magnus och Erik på den andra. Hertig Magnus tog så småningom makten och blev då kung Magnus Birgersson, senare kallas Ladulås. Han regerade 1275-1290.⁴⁷

När Magnus Ladulås dog var alla hans söner omyndiga så en förmyndarregering under ledning av marsken Torgils Knutsson fick regera fram till dess att äldste sonen Birger Magnusson kröntes 1302. Birgers yngre bröder Erik och Valdemar blev då hertigar över Södermanland respektive Finland. Det är denne hertig Erik som är EKs titelperson och hjälte. Han var gift med den norska prinsessan Ingeborg Håkansdotter. Under de följande två decennierna rasade en strid mellan dessa tre bröder; en strid som ledde till Håtunaleken och senare Nyköpings gästabud. I Håtunaleken 1306 tillfångatog hertigarna Erik och Valdemar sin bror Birger och tog makten i riket. De tvingades dock frige honom igen två år senare. 1317 var det dags för Birgers hämnd när han bjöd in sina bröder till gästabud på Nyköpingshus vid juletid. Han tog dem till fånga och ett år senare dog hertigarna av svält i sitt fängelse. Deras anhängare jagade ut Birger och hans fru Märta ur landet och avrättade deras son Magnus Birgersson. EK avslutas med att hertig Eriks son Magnus Eriksson väljs till ny kung över Sverige 1319. Han blev även kung över Norge då han ärvde den kronan genom sin mor som var norsk prinsessa.⁴⁸

⁴⁷ Harrison, Dick, *Sveriges historia. 600-1350: [båtgravar och hallar, runor, Birka och Uppåkra, härjare, köpmän och varingar, kristnandet, från bygdehövdingar till kungar, Birger jarl och riksformationen, landskapslagar, Stockholm, riddare]*, Norstedt, Stockholm, 2009, s. 259-260; Lindkvist, Thomas & Ågren, Kurt, *Sveriges medeltid*, Esselte studium, Solna, 1985, s. 99-100.

⁴⁸ Harrison 2009, s. 264-267; Lindkvist & Ågren 1985, s. 101-102; Rosén, Jerker, *Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder: Studier i nordisk politisk historia 1302-1319*, Diss. Lund: Univ., Lund, 1939, s. 110, 283.

3. Genusordningen i *Erikskrönikan*

Med hjälp av begreppen räckvidd, styrka och hierarki kan man beskriva en viss genusordning och det kan hjälpa oss att förstå och analysera genusordningen i det medeltida svenska källmaterialet. Jag kommer att undersöka två genuskategorier - kvinnor och män. De områden jag kommer att koncentrera mig på är vilka sysslor och aktiviteter respektive kön utför, vilka känslor de uttrycker samt vilket kön det är som har mest makt i samhället. Jag kommer även att titta på äktenskapet och andra relationer och jag kommer att undersöka hur personer av respektive kön beskrivs och benämns.

När det gäller makten krävs det först ett klagörande av vad som menas med begreppet. Historikern Gudrun Andersson diskuterar i sin avhandling *Tingets kvinnor och män: Genus som norm och strategi under 1600- och 1700-tal* hur modernhistoriker ofta likställer makt med en politisk offentlig makt och att det genusystem många arbetar utifrån enbart lämpar sig för analys av den moderna västvärlden. Hon menar att vi måste ta mer hänsyn till den historiska kontexten i det samhälle vi väljer att studera.⁴⁹ För att undersöka om det ena könet har mer makt eller större värde än det andra i EK kommer jag dels att titta på vem som innehar den politiska offentliga makten, men också följande: vem som har makten att ta beslut i olika frågor; vem som har makten i relationer; hur män och kvinnor benämns samt hur betydelsefulla de framställs vara.

Genus räckvidd och hierarki kommer främst att avhandlas i avsnitt 3.1.-3.4. medan jag i avsnitt 3.5. kommer att behandla genus styrka genom att diskutera personer som på något sätt bryter mot de könsnormer som framträder i EK.

3.1. Sysslor, aktiviteter och känslor

THA loth konung Erik ower alt sith rike
bade riddare ok riddare like,
swa ok bönder oc tjänistomen,

⁴⁹ Andersson, Gudrun, *Tingets kvinnor och män: Genus som norm och strategi under 1600- och 1700-tal*, Univ., Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, 1998, s. 33.

- swa som herra pläggha oc än
at sighia sinom mannom til,
tagghar han eth örlogh driwa wil -
swa bödh han them til hedith land
ok satte thet sinom maghe i hand
at han skulle wara thera forman,
for thy at han trodde bezst a han.
Hans magher took ther gerna widher,
han ville ok gerna vitha hans heder.
Ok redde sik tha wapn ok tyghe
raska häladha ok oblyghe.
Hielma, plator ok panzere
wordo tha gäwe ok giordos flere.
Hwar redde sik tha i sin stadh
ok giordo gerna hwat konungen badh
ok skuto ut snekkior ok löpande skutör.⁵⁰

Stora delar av EK behandlar strider av olika slag, antingen mot till landet yttre fiender, som till exempel tavaster, ryssar, danskar eller normän, eller mellan olika grupperingar inom landet, till exempel mellan hertigarna Erik och Valdemar Magnusson och deras bror kung Birger Magnusson.⁵¹ Citatet ovan är ett utdrag ur en beskrivning av ett korståg mot tavasterna.⁵² Undantaget ett enda tillfälle, är det enbart män som deltar i de strider som beskrivs. Män rider, strider och krigar. De är kämpar och hjältar som slåss för sina herrar och finner ära i det. De dödar och blir dödade; de kämpar eller flyr; de söker hjälp, skydd och allianser. De seglar; de attackerar hedningar och de bygger fästningar. Någon utmanar till tvekamp. De bränner och härjar och belägrar städer. Det förekommer också många maktkamper som yttrar sig i exempelvis uppror mot kungen, listiga planer, allianser och rekrytering av utländska trupper.⁵³

Näst strider, framstår fester och sammankomster som något av det viktigaste i EK. Som nämnts tidigare är krönikan starkt influerad av den höviska litteraturen, vilket märks bland annat i att aristokraterna och kungen, när de inte strider, ägnar sig mycket åt fester där de äter, dricker, pratar, dansar, visar upp sig i fina kläder, tornerar och njuter av underhållning i form av spelmän, gycklare eller olika spel och lekar, alltså sådant som hör det höviska livet till.⁵⁴ Just överdådet i dessa beskrivningar bör man rimligen ta med en nypa salt; troligtvis hade inte

⁵⁰ EK, s. 30.

⁵¹ EK, s. 30, 43, 103, 132.

⁵² Tavasterna kom från Tavastland - ett område i södra Finland.

⁵³ EK, s. 28, 72, 77, 80, 83, 102, 104, 118-119, 127, 130, 159, 167.

⁵⁴ EK, s. 41-42, 101.

många råd med det vid den här tiden.⁵⁵ Det är främst män som nämns vid de här tillfällena. Det förekommer också att kvinnor nämns, men då är det oftast bara en, till exempel en drottning eller bruden om det är ett bröllop, så det är männen som innehar huvudrollerna.⁵⁶ Kvinnorna verkar inte deltaga i underhållningen alls. Nedan följer ett utdrag ur EK om ett hov i Fagradal:

Konungen aff Danmark kom ok tha
med riddara ok swena en vänan skara,
ok sagh man fore konungen fara
pipara, bombara ok trumpara
- man hörde them lankt för än man them saa.
Tolff bluss man fore honom förde,
ok tolff riddara han ther gjorde.
Lekarom gik ther wel i hand.
Thera tekkia ok thera ränneward
war brunt ok halfft baldakin
ok wel fodrat med ikornaskin.
Taghar thet behord thet war änt
oc the haffdo thera örss swa ränt
ok swa howat som the haffdo hukt,
tha gjorde konungen sina tukt
ok gik tiit som drotningen war.⁵⁷

Som en del av den höviska kulturen, är det också viktigt vilken herre man ”tillhör” och att man är denne trogen. Kungarna och hertigarna belönar gärna de som roar dem eller är dem trogna med guld, silver, fina kläder, hästar med mera. De anordnar även fester, torneringar och ibland bröllop för sina män. Blir en man satt i exil av sin herre, är det vanligast att han söker sig till en ny herre som han kan följa och som kan hjälpa honom. Kungarna och hertigarna spenderar också en del tid åt att hälsa på andra och vid några tillfällen nämns att de skriver vackra brev med väl valda ord till varandra, främst med syfte att bjuda in till besök.⁵⁸

Männen i krönikan är främst riddare, väpnare, kungar, hertigar och andra adelsmän, men det förekommer även män med andra sysslor. ”Sysslor” som män har i krönikan är: riddare, kung, jarl, bonde, uppfostrare, frälseman, biskop, munk, präst, hertig, herre, ledare, fogde, väpnare, timmerman, drots (en ämbetsman under en kung eller hertig), marsk (en riksämbetsman, främst militär befälhavare), portvaktare, tjänare, spelman/gycklare, vakt, hovman, dräng,

⁵⁵ Harrison 2009, s. 415.

⁵⁶ EK, s. 41-42, 101.

⁵⁷ EK, s. 101.

⁵⁸ EK, s. 59-60, 75, 89, 98, 113, 126, 142.

läkare, greve, stridsman/kämpe/hjälte, stallmästare, armborstskytt, utkik, budbärare, ärkebiskop och köpman.⁵⁹ Det figurerar även män som arbetar, bereder malt, brygger, bakar och vakar om natten vid en fästning i Finland.⁶⁰ Det förekommer ett antal drottningar i krönikan, men därutöver är de enda ”syslorna” som kan förknippas direkt med kvinnor amma, hertiginna och nunna. Övriga kvinnor benämns som jungfrur, hustrur, systrar, döttrar och mödrar.⁶¹

Det framgår tydligt att kvinnorna i EK inte rör sig lika mycket som männen ute i samhället och att de inte har lika många valmöjligheter. När kvinnor nämns så är det ofta för att de ska gifta sig med någon man. Flera kvinnor ges bort för att gifta sig och får lämna sina hem för att starta nya liv med sina makar, ofta i andra länder än dem de växte upp i. På flera ställen berättas hur de skickas iväg med fina kläder och smycken eller guld och silver för att påbörja nya liv långt hemifrån. Exempel på en sådan brudfärd är när Tyrgils Knutsson ska gifta sig med en grevedotter från Tyskland:

Hon war honom wänlik förđ til landa
med gul ok klenat manga handa,
peninga ok sölff i godha liit.⁶²

Övriga aktiviteter som nämns i samband med respektive kön är för män att några begravs och andra följer dessa när de bärs till sina begravningsplatser, vilket oftast är kloster som de själva har låtit bygga. Munkar nämns som dels ber för den kung som lät bygga deras kloster, dels plöjer och sår. För kvinnor nämns att någon låter begrava en manlig släkting, en kvinna spelar schack, en kvinna åker till Skara och flera kvinnor ber för Birger Jarl eftersom han gav dem rättigheter. Saker som båda könen gör är att be, gifta sig, gå i kyrkan, fly fara, välkomna gäster samt delta i fester (även om det främst är männen som nämns i de sammanhangen).⁶³ I övrigt tycks handlingarna vara genusbestämda. Eftersom kvinnorna utför så få handlingar och ofta blir bortgifta eller bortskickade förefaller det som att de många gånger intar en passiv roll, medan männen är aktiva i det mesta. Ett par undantag till detta kommer att diskuteras i avsnitt 3.5.

⁵⁹ EK, s. 27-30, 32, 34-35, 39, 43, 45, 52, 54, 56, 67, 73, 89, 95, 97-98, 101, 105-106, 121, 126, 148, 155, 162.

⁶⁰ EK, s. 83.

⁶¹ EK, s. 29, 39, 41, 51, 68, 147, 161.

⁶² EK, s. 93.

⁶³ EK, s. 38-39, 44-45, 51, 62, 68, 75, 91, 101, 107, 114, 175, 186-187.

Exempel på olika känslor som män känner eller uttrycker i EK är vrede, glädje, hat, rädsla, svek, kärlek, nöjdhet, sorg, trygghet, tacksamhet, skam, trötthet, längtan, missnöjdhet, hopp och oro.⁶⁴ Kvinnor uttrycker känslor som glädje, kärlek, tillgivenhet, sorg, längtan, nöjdhet, rädsla och olycka.⁶⁵ När det gäller känslor är det således flera som kan förknippas med båda könen. Dock är det flera som bara nämns i samband med män, vilket tyder på en viss genusifiering av uttryckandet av känslor. En intressant aspekt är att kvinnorna inte beskrivs som arga, utan snarare ledsna, även när det skulle vara rimligt att de blev just arga. Ett exempel är när en kvinnas son har dödats och ett annat när en annan kvinnas man har dödats och hon samlar ihop folk för att döda de skyldiga. I båda fallen beskrivs kvinnorna som har förlorat närstående som ledsna och inte arga.⁶⁶ Kanske beror detta på att kvinnor skulle vara mer passiva och att gråt då passar bättre än vredesutbrott. Män som känner vrede förekommer nämligen. Flera män känner också sorg men det förekommer intressant nog trots detta ingen man som gråter i EK. Detta är anmärkningsvärt då det var vanligt att män i Europa grät under medeltiden, även riddare och kungar. Det var snarare väntat än oväntat att män skulle visa starka känslor.⁶⁷ Varför gör de då inte det i EK? Kanske kan det bero på att den höviska kulturen och influenserna från Europa inte har slagit igenom fullt ut än och att ett tidigare manlighetsideal delvis lever kvar. Eller kan det vara krönikören som låter gamla värderingar lysa igenom trots att han i övrigt försöker att anpassa sig till det höviska idealet.

Utifrån sysslor, aktiviteter och känslor kan således genus räckvidd i EK sägas vara bred eftersom dessa områden förefaller vara starkt genusifierade. En viktig aspekt att komma ihåg är att det förekommer många fler män än kvinnor i krönikan. Därmed blir det också naturligt att män sammankopplas med fler olika sysslor, aktiviteter och känslor. Hade fler kvinnor förekommit kanske vi hade sett en större variation även där. Tveksamt är dock om det hade visat sig att de förknippas med samma saker som män, vilket är det som undersökningen går ut på. Vi får också träffa på män från flera olika samhällsgrupper, men kvinnor i princip bara från den högsta, men även om vi räknar bort alla de som inte tillhör adeln, som ju den här undersökningen främst är koncentrerad kring, förefaller männen ändå ha fler möjligheter än kvinnorna. Detta kan ses som ett tecken på att männen står över kvinnorna i hierarkin.

⁶⁴ EK, s. 34, 36, 39, 41, 52, 62, 65, 127.

⁶⁵ EK, s. 30, 39, 43, 47, 66, 91, 161, 175.

⁶⁶ EK, s. 43-44, 175.

⁶⁷ Englund, Peter, *Förflutenhetens landskap: Historiska essäer*, 4., [omarb. och rev.] uppl., Atlantis, Stockholm, 2004, s. 263-264.

3.2. Makt

I EK är det männen som innehar maktpositionerna i samhället. Det är de som är kungar, hertigar och grevar, de som innehar ämbeten såsom jarl, drots och marsk och de som är präster, biskopar och så vidare. Det är de som tar alla viktiga beslut, såsom vem som ska bli näste drots eller kung och om en fånge ska benådas. Det är de som stiftar lagar, avgör om det ska vara krig eller fred, grundar städer och låter bygga kloster, fästningar och festsalar.⁶⁸

De som till synes innehar mest makt är kungarna och hertigarna, vilket är förväntat. De kan kalla till sig män som ska följa dem ut i strid eller gå ut och strida i deras namn. De kan dubba riddare, ta in skatt och de har män som lyder deras order och som är dem trogna i alla väder. Dessa trogna män kan de skicka på ärenden av olika slag.⁶⁹ De drottningar och hertiginnor som nämns har gift sig till sina titlar, så de har inte den makt som skulle kunna förknippas med respektive titel. Dock nämns drottningarna som att det var självklart att de hade ett visst inflytande. En drottning förbättrar förhållanden i sitt nya hemland:

Hon bättrade hwart thet mal hon horde
swa som henne til retta borde.
Hon styrkte gerna rät oc skäl.⁷⁰

Dessutom beskrivs tre drottningar som inverkar på sina makar och deras beslut. Den norska drottningen Eufemia påverkar sin make att vara god mot hertig Erik när han söker skydd från sin bror kung Birger:

Thet halp ok mykit at drotningen badh
at konungen skulle them wara goder,
hon war them hul som thera moder.⁷¹

Drottningarna Sofia och Märta påverkar istället sina makar, kung Valdemar Birgersson och kung Birger Magnusson, att hata sina bröder. Så här säger hertig Magnus till sin bror kung Valdemar om drottning Sofia:

Nu er idher litet her med böt,
thet I loten ider wiid mik skilia,

⁶⁸ EK, s. 32-33, 44, 67, 72, 146, 170, 172.

⁶⁹ EK, s. 28, 40, 55, 66, 124.

⁷⁰ EK, s. 69.

⁷¹ EK, s. 102-103.

utan I haffwen giort ider hustru vilia
thet I driffwen mik for eth haat,
hon halp ok til thet mesta hon gaat.⁷²

Drottning Märta antyds ligga bakom Nyköpings gästabad där kung Birgers bröder fångslas:

Drotningen ok Brunkogha, the try,
the diktado mangt ond radh aff ny.
Haffde konungin ey them sät swa mykit,
han haffde sina bröder ey swa swikit.⁷³

Som synes kan kvinnorna, genom männen, i princip bli mäktigast i landet och i vissa fall styra händelsernas förlopp. Dock är det bara genom män som de kan utöva denna makt, när männen tillåter dem att göra det, vilket tyder på att det är männen som sitter på den verkliga makten. På aktörsnivå är det intressant att se att en del kvinnor kan utöva makt, men på en mer generell nivå tycks de ändå vara underordnade männen. Drottningarna Sofia och Märta beskrivs inte direkt negativt men deras råd till makarna får definitivt ödesdigra konsekvenser, vilket kan ses som att kvinnor inte ska råda sina män. Styrkan kan här tolkas som stor på grund av de allvarliga följderna.

Kvinnor kan också få ett visst mått av makt genom sina morgongåvor. En kvinna får ett gods med tillhörande marker som hon ska leva av i fall hennes make dör före henne, vilket var vanligt.⁷⁴ En annan kvinna önskar sig dock som morgongåva att en specifik man ska bli frisläppt, vilket han då blir.⁷⁵ Detta visar ännu ett exempel på en kvinna som kan få en viss makt, dock fortfarande genom en man. Den kvinna som tydligast utövar makt är Jon Jarls hustru som kommer att diskuteras i avsnitt 3.5. om personer som bryter mot normerna.

Det verkar över huvud taget vara mer positivt för en man att vilja ha makt än vad det är för en kvinna. Orsaken till brödrastriderna är att männen inte vill nöja sig med att dela på landet och styret. Kvinnorna däremot ska gärna göra som männen säger (detta diskuteras mer nedan) och vara nöjda. En kvinna beskrivs som att hon nöjer sig med måttlig rikedom och att kallas fru när hon gifter sig med en kung:

⁷² EK, s. 53.

⁷³ EK, s. 159.

⁷⁴ EK, s. 93.

⁷⁵ EK, s. 76.

For en frua hon sik forslogh
ok for enkte högra nampn en slikt
ok lotho sik nöghia at föghe rikt.⁷⁶

Vad gäller genus hierarki, förefaller det som att den är hög till männens fördel i EK. Dessutom verkar det vara de som fattar de viktiga besluten vilket tyder på en genusifiering även av beslutsfattandet.

3.3. Äktenskap samt länkar mellan män

När det gäller vilka som ska ingå äktenskap verkar det återigen vara männen som fattar besluten. Det är männen som friar och kvinnornas fäder eller bröder som går med på att ge bort kvinnorna. Kvinnorna själva verkar inte ha mycket att säga till om, vilket än en gång pekar mot att de står lägre i genushierarkin. Männen tycks vara mer fria att välja vem de vill gifta sig med då det flera gånger står att de har fäst sig vid någon vacker jungfru som de vill äkta. Till exempel väljer hertig Magnus Birgersson en grevedotter från Tyskland:

HÄRTOGH Magnus haffde kär älskoga
i Tytzland til een jomfrua,
...
Then tid hertoghin henne saa,
han takkade Gudi ok sagde swa:
”Jak wil mik latha wighia wid henne,
för än iak faar ut i Danmark at brennä.”⁷⁷

Dessa jungfrur som männen väljer är emellertid vid samtliga tillfällen av hög börd och av strategisk betydelse, så troligen kände även männen att det fanns gränser för deras frihet. Dock verkar männen inte bli bortgivna i samma utsträckning som kvinnorna, även om det förekommer att fäder arrangerar äktenskap för såväl söner som döttrar. Mödrarna verkar inte ha lika mycket att säga till om som fäderna vid giftermål, vilket kan iakttas vid två tillfällen. Det ena är när den norske kungen lovar bort sin dotter till en man utan sin hustrus lov och det andra när Birger Jarl frågar sin hustru om råd angående deras son Valdemars giftermål. Hon

⁷⁶ EK, s. 66.

⁷⁷ EK, s. 54.

svarar då att han bör rådfråga sitt råd, bestående av män, i stället och följa deras beslut. Det beskrivs som att hon gjorde det rätta genom att svara sin make så:

”Qwinnor finna ok godh rad stundom.
...
Ingeborgh, hwat sigher tu mik:
Aff Danmark konung Erik
han hawer väna döther fäm,
min son faar wel ena aff them?”
Tha swarade hon, som hon wel kunne,
söth ordh aff rödhum munne:
”I skulin spörya idra men at radha,
biscopa ok riddara ok swena badhe.
Hwat the sighia, thet maghen I höra!
Swa som ider sämber, swa maghen I göra.”
Han loth sina men tha til sin koma,
the gerna villo vita hans froma,
ok sporde them alla at radhe,
om hans son konungens dotter bade,
...⁷⁸
...

Båda situationerna visar att mödrarna borde tillfrågas men också att deras åsikt inte egentligen spelar någon roll. Enligt lagen var det också friaren och giftomannen, i första hand en kvinnas far, som skulle komma överens om äktenskapsavtal.⁷⁹ Att kvinnorna ändå tillfrågades kan eventuellt tyda på att de tidigare hade haft mer att säga till om.

En liknande slutsats om att kvinnorna inte tycks ha haft mycket att säga till om gällande äktenskapsbeslut kommer historikerna Henric Bagerius och Christine Ekholst fram till i en artikel i *Historisk tidskrift* där de skriver om kvinnohandeln under medeltiden och ger exempel från EK. De menar att äktenskapbildningen i EK ofta ges en hövisk, romantisk ram, men att den egentligen handlar om politiska allianser mellan olika män. Att kärleken beskrivs som den gör ska då vara dels för att författaren vill knyta an till de höviska idealen, dels för att legitimera äktenskapet, eftersom det under medeltiden blev allt viktigare att äktenskap skedde under samtycke från båda parter. Att kvinnors samtycke krävdes för äktenskap kunde dock kringgåas med hjälp av olika kontrollmekanismer, till exempel att de kunde förlora sin arvsrätt om de gifte sig utan sin faders samtycke.⁸⁰ Dessutom var åldern för att ingå äktenskap 12 år för flickor och 14 år för pojkar, vilket ofta gjorde det lättare för föräldrarna att få igenom sina

⁷⁸ EK, s. 39.

⁷⁹ Carlsson 1965, s. 54-55.

⁸⁰ Bagerius & Ekholst 2011, s. 181-182; Ekholst 2009, s. 225.

viljor.⁸¹ Det främsta exemplet från EK på en kvinna som används som en handelsvara är den norska prinsessan Ingeborg. Hennes far och hertig Erik förhandlar om henne från det att hon är fem år gammal. Hon förlovas med Erik, men när det politiska läget ändras förlovas hon med den svenske kungens son, innan hon till slut får gifta sig med Erik sedan läget har ändrats igen. Vid ett tillfälle vill hennes far ge henne till Erik i utbyte mot Varberg, vilket Erik inte går med på.⁸² I krönikan beskrivs det romantiskt hur Erik fäster sig vid Ingeborg trots hennes låga ålder:

HÄR sigx at hertugh Erik hade fäst
en jomfru han unte bezst,
the vänasta ther man matte see,
konungsins dotter aff Norighe.
Jak tror at hon ey eldrä waar
än tha up a sith fämta aar.⁸³

Enligt Bagerius och Ekholst gjorde man under medeltiden ingen tydlig skillnad mellan det personliga och det politiska och maktstrukturer formades ofta genom nära relationer som till exempel vänskap och äktenskap. Det var dock männen som satt på makten i dessa strukturer och kvinnorna användes främst för att skapa länkar mellan männen. Detta gjorde kvinnorna politiskt viktiga, men det gav dem inte nödvändigtvis makt eller inflytande. Tvärtom, menar Bagerius och Ekholst, var kvinnlig underordning en förutsättning för att systemet skulle fungera, eftersom kvinnorna var tvungna att foga sig efter männens beslut. Förutom äktenskap är klosterinträde ytterligare ett exempel på att kvinnor kunde användas av män för att skapa länkar till andra män, i detta fall till män som också hade en släkting i och därmed stödde samma kloster.⁸⁴ Ett prov på detta kan eventuellt vara när kung Magnus Birgersson Ladulås låter bygga ett kloster där han sen placerar en av sina döttrar:

Taghar thet kloster thet war bygt
oc thet war alt wel komit til lykt,
the gaffwo thet Sancta Klara.
Hans dotter war tha a siätta ara.
Han redde kost med digher win
ok gaff ther swa sina dotter in,
...⁸⁵

⁸¹ Losman 1992, s. 41.

⁸² EK, s. 89, 117-118, 124, 131-132, 142, 145.

⁸³ EK s. 89.

⁸⁴ Bagerius & Ekholst 2011, s. 175-178.

⁸⁵ EK, s. 67.

Att placeras i kloster av manliga släktingar verkar i princip ha varit alternativet till äktenskap för aristokratiska kvinnor från och med mitten av 1200-talet. Anledningen till att många satte sina döttrar i kloster kan ha varit att den obligatoriska inträdesdonationen, som oftast gavs i form av jord, var mindre än vad kvinnans hemgift skulle ha varit, vilket gjorde klosterinträde till ett ekonomiskt alternativ. En annan anledning kan ha varit den religiösa: att få en personlig förbedjerska i klostret och att höja familjens religiösa prestige och auktoritet.⁸⁶ Oavsett anledning, tycks kvinnorna i stor utsträckning ha fått rätta sig efter männens behov och viljor, vilket återigen pekar mot en hög genushierarki till männens fördel samt att beslutstagandet var genusifierat.

3.4. Hur kvinnor och män beskrivs och benämns

Också i beskrivningarna av personerna i EK märker man av det höviska. De adliga männen beskrivs oftast med samma eller liknande ord, som om författaren har följt en mall, och det är ord såsom tapper, orädd, ståtlig, vacker, klok, förträfflig, rask, duglig, stark, trogen, ansedd, förnäm, hövisk, vis, hederlig, framstående, djärv och som skicklig i torneringar och i strid.⁸⁷ Greve Gert beskrivs exempelvis som:

een fromm hælade ok forsokter
badhe i torney ok i striidh.
Tha war han een hæladh i sin tiid.⁸⁸

Riddarna vill gärna strida och är villiga att riskera sina liv för sina herrars ära och heder och är gärna sina herrar trogna och till lags. Det nämns även att en riddare bör kunna konversera artigt. Så här beskrivs det när Birger Jarl skickar iväg män som ska förhandla om ett äktenskap mellan hans son Valdemar och en dansk prinsessa:

Riddara ok swena wordo tha kledde,
frome hælade ok men urädde,
tha hans erende skullo fara
ok blidelika kunno antswara.⁸⁹

⁸⁶ Andersson, Catharina, ”Varför satte Svanteolk Knutsson sina döttrar i kloster?: Om egendom, kloster och aristokrati i 1200- och 1300-talets Sverige” i Ågren, Maria (red.), *Hans och hennes: Genus och egendom i Sverige från vikingatid till nutid*, Historiska institutionen, Univ., Uppsala, 2003, s. 65, 67-69, 71, 77.

⁸⁷ EK, s. 35, 40, 45, 50, 54-55, 61, 63, 171.

⁸⁸ EK, s. 54.

Att mod är en viktig egenskap kan bland annat ses när junker Karl strider tillsammans med Guds riddare och uppmanas att fly när de håller på att förlora ett slag. Eftersom ingen av riddarna flyr anser dock junkern att det är hans medfödda plikt att också stanna och slåss:

”
...
Haffwin I ider thetta vilkoradh,
tha er thet mik ärfft ok upaboret,
thet engen man ma fly aff idher,
thet skulin I vitha, jak flyr än sidher.”⁹⁰

Kungarna och hertigarna, det vill säga herrarna, beskrivs i EK delvis med liknande ord som de andra männen, men också med en del andra ord. Det står bland annat att en bra kung ska vara hövisk, ha ett ridderligt och ädelt skick, vara klok, generös, välkomnande och upprätthålla fred för folket, vilket stämmer bra överens med det höviska idealet.⁹¹

Historikern Kim Bergqvist menar att hertig Erik Magnusson i högsta grad framställs som en hövisk hjälte, väldigt likt dem i riddarromanerna.⁹² Nedan följer ett stycke som beskriver hertig Eriks möte med den norska drottningen Eufemia i Oslo:

Hwar man honom ther wel utfik,
ok konungen ut mot honom gik
ok utfik han med mykin heder,
for thy at han war ther siellan seder.
Thy undrade folkit mykit a han
ok sagdo: ”Er thet then ädela man,
then mille hertugh Erik?”
Ok huxade manger wid sik:
”Gud haffwer han wel til verldena skapat!”
Ther the haffdo swa lenge upa han apat,
tha bad honom got hwar man honom saa:
”Gud lathe hans vilia her wel gaa
ok läti han framme hwat han wil,
ther giwi Gud honom lycko till!”
Tha gik han tiit som drotningen war
med tukt som honom til retta baar.
Hon utfik han wel som hon wel kunne
med söth otdh ok rödhom munne,
the aff hiertans kerlek gingo.”⁹³

⁸⁹ EK, s. 40.

⁹⁰ EK, s. 38.

⁹¹ EK, s. 34, 69, 91, 107.

⁹² Bergqvist 2012, s. 56-57.

⁹³ EK, s. 90-91.

Detta, menar Bergqvist, kan tolkas som ett uttryck av den höviska kärlek som en vasall visar gentemot länsherrens husfru.⁹⁴ Småberg menar här att hertig Eriks, krönikans hjältes, maskulinitet kopplas till hans vänliga, höviska beteende snarare än till ”krigiska gärningar”.⁹⁵ Det är väldigt uppenbart att hertig Erik är typexemplet på den höviske hjälten i EK och att hans höviska uppförande spelar en stor roll för detta, dock anser jag att den mer stridslystna delen av honom också är viktig och inte kan utelämnas i analysen. Erik visar flera gånger prov på att han kräver respekt, bland annat när han strider mot såväl brodern Birger som den danske och norske kungen.⁹⁶

Andra ord som omnämns i samband med män, men inte kvinnor, är till exempel rik, insiktsfull, tålmodig, hovsam, ung och gammal.⁹⁷ En kung beskrivs som att han inte är intresserad av torneringar, vilket kan tyckas konstigt då det är en av de aktiviteter som verkar vara ett typiskt intresse bland männen.⁹⁸ Dock nämns detta bara snabbt och det är inget som anmärks på negativt, så antingen var det inget konstigt eller så är genus styrka svag när det gäller detta. Kanske tyder det, likt det faktum att inga män i EK gråter, på att den höviska kulturen inte hade fått fäste i Sverige fullt ut när EK skrevs eller att krönikören råkar beskriva gamla värderingar. Kungen i fråga som inte gillar torneringar är Erik läspe och halte som är den förste kungen som nämns i krönikan och som var kung fram till 1250. Alltså förekom torneringar troligtvis inte alls i Sverige vid tiden då han levde.⁹⁹

Även kvinnorna i EK beskrivs i stor utsträckning utifrån de höviska idealen; så gott som alla beskrivs som vackra. Några beskrivs till och med som så vackra att en man aldrig skulle kunna vara så bedrövad att deras skönhet inte skulle kunna få honom att le:

The wänasta jomfru man haffwer set
waro ther, twa konungsdötter.
En man war aldreg swa illa grötter
at hans hierta matte ey lee,
swa waro the wäna a at see.¹⁰⁰

⁹⁴ Bergqvist 2012, s. 56.

⁹⁵ Småberg 2007, s. 157.

⁹⁶ EK, s. 100, 103, 132.

⁹⁷ EK, s. 70, 94, 101.

⁹⁸ EK, s. 29.

⁹⁹ Jansson 2003, s. 184.

¹⁰⁰ EK, s. 145.

I övrigt beskrivs varken kvinnors eller mäns utseenden särskilt mycket och inte alls ingående. Vissa män beskrivs också som vackra, men procentuellt räknat beskrivs många fler kvinnor som det. Eftersom kvinnorna oftast inte beskrivs med så många karaktärsdrag upplevs deras skönhet lätt som det viktigaste, vilket alltså inte gäller för männen. De få karaktärsdrag som ges till kvinnor handlar i regel om hur dygdiga och goda de är.¹⁰¹

Förutom att vissa riddare beskrivs som ståtliga och vackra så nämns deras kläder/utrustning. De har hjälmar, bröstharnesk, pansar, vapen, rustningar, banér, sköldar, svärd, brynjor, harnesk, benharnesk och bredyxor.¹⁰² En gång nämns det att de bär sin herres kläder, troligen menas livré.¹⁰³ När det vankas bröllop eller fest är de dock finare klädda, liksom de andra männen. Då kan de till exempel bära kläder i tyg av guldtråd och silke eller i lättare siden:

Bryllöpsklede mangt eth paar
til thet bröllop skorin waro,
the ther herra ok riddara baro
aff baldakin ok sindall.¹⁰⁴

Kvinnornas kläder nämns inte lika mycket som männens, men det framgår tydligt att fina tyger var viktigt för båda könen. Säkerligen bar kvinnorna vanligen inte rustningar med mera eftersom det är sammankopplat med riddarna.

Ytterligare en del av det manliga höviska idealet i EK är, enligt historikern Thomas Småberg, vänskapen och vänligheten. På flera ställen i EK beskrivs olika sorters vänskap, till exempel som ett formellt tillstånd mellan mäktiga män, som en politisk allians mellan jämbördiga eller som ett band mellan kungar eller aristokrater och deras vasaller. Vänskap i EK har därmed inte samma innebörd som idag och det görs inte skillnad på vänskap och ett vänligt uppförande.¹⁰⁵ Gemensamt för alla dessa relationer är att de är mellan män. Småberg anser att det inte förekommer några vänskapsrelationer mellan kvinnor i EK och vid endast ett tillfälle beskrivs en vänskap mellan en man och en kvinna, nämligen mellan hertig Erik och den norska drottningen Eufemia.¹⁰⁶ Detta kan dock också, som nämnts ovan, ses som ett exempel på den höviska kärleken. Det stämmer att kvinnor inte verkar ha några direkta relationer till

¹⁰¹ EK, s. 54, 66, 69.

¹⁰² EK, s. 30-31, 37, 55, 129.

¹⁰³ EK, s. 61.

¹⁰⁴ EK, s. 41.

¹⁰⁵ Småberg 2007, s. 154-158, 161, 166, 170-171.

¹⁰⁶ Småberg 2007, s. 168.

andra kvinnor i EK. Ett undantag är eventuellt den danska prinsessan Jutta som gärna vill hälsa på sin syster i Sverige samt de kvinnor som gråter då två norska prinsessor har gift sig och ska lämna sina hem för att bo i Sverige.¹⁰⁷ Dessa situationer visar på att det bör ha förekommit starka band mellan kvinnor såväl som män, men detta är inte något som får ta någon direkt plats i EK. Småberg menar att EKs författare eventuellt vill koppla vänskap till det manliga höviska idealet och att han därför exkluderar kvinnorna.¹⁰⁸ (Detta skulle intressant nog innebära ännu färre möjligheter för kvinnor.) Jag tolkar det dock som att författaren till EK inte ansåg att kvinnornas relationer och därmed kvinnorna själva var viktiga och att de därför inte får lika mycket utrymme. Det är bara när de ses i relation till män som de blir viktiga.¹⁰⁹ Faktum är att i princip alla kvinnor i EK nämns i förhållande till en man - som syster, dotter eller maka - vilket gör att det förefaller som att det är genom deras relation med män som de får betydelse. Att en kvinna skulle kunna vara viktig för sin egen skull verkar på så sätt otänkbart. Männens däremot får ofta finnas i egenskap av sig själva och för det de gör, inte för någon de är släkt med eller har en relation till.

Till och med de få kvinnor som får synas lite mer och ta lite mer plats nämns i förhållande till män och ibland får vi inte ens veta deras namn. Av de tio kvinnor som nämns mest, är det fyra stycken som inte nämns vid namn: Jon Jarls hustru som jagar iväg hedningar, krönikans hjälte hertig Eriks fru (Ingeborg), den norska drottningen som är hertig Eriks svärmor (Eufemia) och Tyrgils Knutssons dotter som gifter sig med hertig Valdemar Magnusson.¹¹⁰ Vi får dock veta vilka män de är släkt med eller har en relation till. Detta är intressant då detsamma inte verkar gälla för männen. Självklart nämns inte alla riddare och andra män vid namn, men när de har en betydande ställning får vi veta vad de heter och det berättas oftast inget om deras släktband eller relationer. Förutom att männen ansågs viktigare, kan detta kanske också ha berott på att författaren förväntade sig att de som lyssnade kände till dessa män utan dylika förklaringar.

Att kvinnan var underordnad och att mannen sågs som norm i det medeltida samhället har Ekholst hittat prov på i lagarna. Till exempel utgår lagarna från ett manligt rättssubjekt och det var bara mannen som hade fulla rättigheter; dock gäller inte detta alla män, utan enbart de

¹⁰⁷ EK, s. 47, 147.

¹⁰⁸ Småberg 2007, s. 169.

¹⁰⁹ Detta skulle man kunna koppla till det mer nutida Bechdel-testet, ett test som visar hur kvinnor framställs i olika media. För att klara testet ska det undersökta objektet innehålla minst två namngivna kvinnliga karaktärer som pratar med varandra om något annat än män. Se t.ex. <http://www.fhp.nu/AMARKT/> för mer om detta och hur det används på filmer m.m. idag.

¹¹⁰ EK, s. 43, 88-90.

fria, bofasta männen. Kvinnor hade inskränkta rättigheter och fick till exempel inte ärva lika mycket som sina bröder, de fick inte handla för hur mycket de ville och de fick i regel inte vara målsägande eller vittna på tinget.¹¹¹ Att män ärvde dubbelt mot kvinnor berättas också i EK:

THA gaff Birge jerl the lagh
ther sidhan haffwa standit marghan dagh,
at syster matte erffwa med broder
tridiungh bade epter fader ok moder¹¹²

Återigen pekar mycket mot att männen i EK står över kvinnorna i genushierarkin. De verkar helt enkelt anses viktigare och därmed ges intrycket att de har större värde. Som synes råder också en stark genusifiering även när det gäller hur män och kvinnor beskrivs, om än kanske inte lika stark som när det gäller sysslor, aktiviteter och känslor. Både män och kvinnor ska vara vackra och ha fina kläder och uppträda korrekt, men i övrigt används det många fler olika ord för att beskriva män, vilket tyder på att männen även här har fler valmöjligheter. Därmed pekar även detta mot en bred räckvidd.

3.5. Normbrytarna

I föregående avsnitt har normerna för manligt och kvinnligt enligt EK undersökts så att en tydlig bild har kunnat formos över bland annat genus räckvidd. Dock förekommer det också ett antal kvinnor och män som inte följer dessa normer som verkar finnas för deras respektive kön. Jag kommer här att ta upp de tre personer från krönikan som förefaller bryta mest mot genusnormerna och diskutera hur de framställs. Jag kommer också att se hur genus styrka ter sig i EK genom att se på hur personerna nedan ”straffas” för att de bryter mot könsnormerna.

¹¹¹ Ekholst 2009, s. 267-269.

¹¹² EK, s. 42.

3.5.1. Hedningadräparen - Jon Jarls hustru

En av de mest intressanta kvinnorna i EK är utan tvekan Jon Jarls hustru. Hon är det tydligaste exemplet på en kvinna som bryter mot könsnormerna då hon, efter att hedningar har dödat hennes make, bestämmer sig för att samla ihop folk och hämnas:

Hon haffde sorgh ok mykin jammer
i sith hierta ok i sin hugha.
Tha took the ädela rena frua
ok sampnade folk ok mykin makt
ok drap them alla, swa er mik sakt,
upa eth berg som heyter Esta skär
- alle loto the liffwit ther -
ok loot dragha thera skip a land ok brenna,
fore thy at sorghin var tha komen til henna.¹¹³

Inte någon annanstans i krönikan nämns en kvinna som tar ett sådant initiativ och aktivt handlar så som Jon Jarls fru gör. Framställningen säger oss inte hur aktiv hon är i striden, men den ger intryck av att hon är mycket involverad och klart är att det är hon som för befälet. Hur kommer det sig att en kvinna väljer att agera på detta sätt? Och vad är det som gör att hon kan handla så?

Krigsföring ansågs under medeltiden vara en manlig aktivitet. Trots detta finns det åtskilliga exempel från medeltida källor på kvinnor som deltar i strider. Historikern Megan McLaughlin, som har skrivit en artikel om kvinnliga krigare under medeltiden utifrån ett europeiskt perspektiv, tar upp ett flertal från 900-talet fram till 1200-talet. Från 1300- och 1400-tal är exemplen fåtaliga. I de flesta fall handlar det om nödsituationer där hustrur till högättade män måste försvara sina hem i sina makars frånvaro. När krisen är över förväntas kvinnorna återgå till sina vanliga sysslor. Det existerar även flera exempel på högättade änkor som slåss för sina barns intressen, samt ibland för sina egna. Det förekommer också kvinnor som deltar i strider under längre perioder och för sina egna syften, men dessa är mycket mer sällsynta. Några kvinnor slåss på religiösa grunder, genom att till exempel delta i korstågen, och i England förekommer änkor som sheriffer där militära aspekter ingår i tjänsten.¹¹⁴

¹¹³ EK, s. 43-44.

¹¹⁴ McLaughlin, Megan, "The Woman Warrior: Gender, Warfare and Society in Medieval Europe", *Women's Studies*, 1990:17:3/4, s. 194-205.

Före slutet på 1000-talet anmärktes stridande kvinnor inte speciellt på av historieskrivare, men sedan började de framhävas som något konstigt, och från att ha varit ovanliga blev de alltmer sedda som onaturliga och de blev utsatta för diverse sanktioner, till exempel kunde de anklagas för häxkonst. Trots detta dröjer det ända till 1300-talet innan antalet stridande kvinnor minskar i källorna. McLaughlin menar att anledningen till att kvinnor kunde ta del av krigsföringen under århundradena fram till 1300 var på grund av att den militära organisationen under perioden var så tätt sammankopplad med den privata sfären, då de som deltog i krig ofta följde en viss herre och tillbringade mycket av sin tid i hans hushåll. På så sätt blev det militära en del av vardagslivet och kvinnor exponerades för militära diskussioner från en tidig ålder och dessutom lärde de troligen känna de krigande männen, vilket senare kunde göra det lättare för dem att följa med ut i strid. Under senare delen av medeltiden förändrades detta då krigsföringen professionaliserades alltmer runtom i Europa.¹¹⁵

Jon Jarls hustru tycks därmed vara en annorlunda kvinna, men inte den enda i sitt slag, åtminstone inte om man jämför med övriga Europa. Eftersom hennes make har varit bortrest i nio år, blir det kanske naturligt för de som är kvar att följa och lyda hans hustru. Något som är intressant är att det inte nämns om det är frånvaron av en manlig släkting eller bekant som skulle kunna hämnas maken åt henne som gör att hon tar tag i det själv, vilket kanske egentligen borde ha varit fallet. Det anmärks inte heller på av författaren som märkligt eller fel att hon gör det. Kanske visar detta på att medeltidens kvinnor kunde agera på fler sätt än vad vi förväntar oss och att genus styrka är svag gällande detta. Faktum är att kvinnor på medeltiden förefaller ha haft lättare att lämna sin kvinnoroll än vad männen hade att lämna sin mansroll. Thomas Laqueur hävdar att man under medeltiden såg på könen som ett kön, men med en gradskillnad där mannen var fulländad och kvinnan en imperfekt version av honom.¹¹⁶ På så sätt kan man tänka sig att personer kunde röra sig uppåt eller nedåt på skalan, vilket kan visa sig i de fall då kvinnor påtog sig manliga roller, som i exemplet ovan. Dock, hävdar några forskare, tycks det ha varit en enorm förolämpning för en man att bli liknad vid en kvinna.¹¹⁷ Detta tycks återigen peka mot att genus hierarki i EK är hög i männens favör, men också mot att genus styrka är stor när det gäller männen men inte fullt lika stor när det gäller kvinnorna. Emellertid förväntades kvinnorna återgå till sina kvinnliga sysslor vid tillfälle så

¹¹⁵ McLaughlin 1990, s. 194-205.

¹¹⁶ Laqueur, Thomas, *Om könen: Hur kroppen blev kvinnlig och manlig*, B. Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm, 1994, s. 18.

¹¹⁷ Ekholst 2009, s. 37.

några varaktiga brott mot normerna tycks inte ha varit helt accepterat, vilket då pekar mot en stor styrka.

En annan tänkbar förklaring till att Jon Jarls hustru tillåts agera så som hon gör kan vara att Sverige, vid EKs tillkomst, befann sig i gränslandet mellan det nya samhället där kvinnor i regel inte stred och det gamla där det tycks ha förekommit. EK skrevs troligen runt 1320, men beskriver händelser som ska ha skett innan detta. Händelsen ifråga, med Jon Jarls hustru, är en av de första som beskrivs i krönikan. Trots införandet av den höviska kulturen i Sverige verkar således något av det gamla leva kvar i folks medvetande och det tillåts här framträda. Det mest intressanta är att författaren inte alls anmärker på det Jon Jarls hustru gör, vilket inte bara tyder på att det hon gjorde var godtagbart tidigare, men att det tycks leva kvar i medvetandet att det är acceptabelt. Författaren anstränger sig verkligen för att skriva hövisk litteratur, vilket också syns här genom orden ”the ädela rena frua”, men verkar låta äldre uppfattningar och värderingar sippra igenom.

Händelsen med Jon Jarls fru finns bara beskriven i EK, vilket så klart gör att man kan ifrågasätta om den verkligen har inträffat. Jansson väljer till exempel att koppla hustrun till karaktärer ur den äldre germanska och nordiska diktningen men påpekar samtidigt att Pipping anser att händelsen mycket väl kan ha inträffat på riktigt.¹¹⁸ Vare sig historien är verklighetsförankrad eller inte är det faktum att krönikören har valt att skildra den som sann intressant. Då han gör anspråk på att utföra historieskrivning bör han rimligtvis ha sett det som åtminstone en möjlighet att den kan ha inträffat på riktigt. Han kan så klart också ha valt att ta med den eftersom det är en bra historia, men folk borde ha reagerat om den hade varit helt tagen ur luften. Det är en så pass märkvärdig händelse att det är väldigt tveksamt att krönikören kan ha diktat upp den. McLaughlins artikel visar dessutom att liknande kvinnor förekom på olika platser i Europa, så med det i åtanke bör det inte vara en omöjlighet att historien åtminstone till viss del är sann.

¹¹⁸ Jansson 2003, s. 193-194.

3.5.2. Prinsessan Jutta

Catharina Andersson menar att det vid den här tiden bör ha varit väldigt ovanligt med ogifta döttrar som inte placerades i kloster, åtminstone utanför städerna,¹¹⁹ vilket gör att den danska prinsessan Jutta ter sig speciell då hon själv verkar ha fått bestämma att hon vill förbli ogift och dessutom fara till sin syster i Sverige:

The villo henne enom manne giffwa,
hon sagde at hon ville jomfru bliffwa.
Tha wart them allom thet til radha
medan hon swa stundade ok swa tradhe:
”Vil hon til sin syster fara,
hwi skulom wi thet widh hona spara?”
ok reddo til gangara ok forgylt smide
ok god klede, hon skulle i ridhe.¹²⁰

Jutta är således en av få kvinnor, kanske den enda, i EK som verkar få välja själv vad hon vill göra med sitt liv. Det framgår inte i EK, men i verkligheten var Jutta inskriven i ett kloster, som hon sedan valde att lämna för att återgå till sitt världsliga liv.¹²¹ Efter detta tillåts hon då att åka till Sverige och hälsa på sin syster Sofia som är gift med den svenske kungen Valdemar. Väl i Sverige är hon med sin systers make:

Then tid hon til Swerigis kom
tha var hon ikke utan som
en ängil ware aff himmerik,
swa war hon stolt ok fögelik.
Hon kom tith med heder ok soma
ok alle fangnado henna komo.
Med konungen war hon tha swa kär,
thet han kom henne alt affnär.
Thager drotningen fik thet vitha,
rödh ok bleek ok manga lita
fik hon a siin väna kinder.
”Awi the sorgh iak aldreg forwinder”,
sagde henna syster, ”ve er mik ee,
at hon skulle noger tid Swerige see!”¹²²

¹¹⁹ Andersson, C 2003, s. 67.

¹²⁰ EK, s. 47.

¹²¹ Hørby, Kai, *Status regni Dacie: Studier i Christofferlinjens ægteskabs- og alliancepolitik 1252-1319*, Den danske historiske Forening, Diss. København: Univ., 1976, København, 1977, s. 25.

¹²² EK, s. 48.

Jutta har alltså samlag med sin systers make, vilket var strängt förbjudet under medeltiden av flera anledningar, men förutom att hennes syster blir förtvivlad, anmärks inte Juttas svek speciellt på av krönikeförfattaren och kung Valdemar som är otrogen mot sin hustru framställs inte heller i negativ dager på grund av detta. Det nämns inte heller att de fick några straff för det inträffade. Jutta framställs som en typisk dam enligt det höviska idealet fram till att hon är för närgången med Valdemar, men hon beskrivs som sagt inte särskilt negativt efter det.

Detta kan tyckas märkligt då de svenska medeltidslagarna tog allvarligt på sexuella brott. Det var förbjudet att ha samlag utanför äktenskapet enligt såväl kyrklig som världslig lag. Män dömdes mildare än kvinnor för hor (otrohet), men de skulle straffas. Enligt Björköarätten skulle en man som hade begått hor ledas genom staden av kvinnan som han hade varit otrogen med om han inte blev utlöst med pengar. Enligt Magnus Eriksson stadslag, som visserligen inte tillkom förrän runt 1350, skulle en ogift kvinna och en gift man som hade begått hor båda böta till kungen, biskopen och staden. Om de inte kunde betala skulle kvinnan leda mannen genom staden med en snara runt hans lem och stadens stenar på sina axlar innan de båda förvisades.¹²³ Om det här gällde när Jutta och Valdemar begick hor skulle de båda alltså ha betalat böter inte bara till biskopen och staden utan också till Valdemar själv!

Något som gör affären ännu värre är att Jutta och Valdemar är sväger och svägerska. Detta betyder att deras förhållande enligt medeltidens tankesätt betraktades som incest, vilket var ett oerhört allvarligt brott.¹²⁴ Till på köpet är Jutta, eller har varit, nunna, vilket gör hennes affär med Valdemar fel på ännu ett plan. Trots detta kritiserar krönikeförfattaren alltså varken Jutta eller Valdemar. Allt detta förefaller peka mot att kvinnor kunde göra en del egna val som kan tyckas oväntade och gå utanför idealet, vilket kan tyda på en svag styrka hos genus för kvinnor. Då kvinnor också i högre grad än män bedömdes efter sitt sexuella rykte, tycks Jutta ta en oerhört stor risk. Emellertid är det oklart hur betydande jungfruidealet var i Sverige på den här tiden; vissa delar i lagarna tycks peka mot att oskulden inte var så viktig.¹²⁵ En relevant aspekt av Juttas synbara frihet kan vara att hon inte hade några bröder samt att

¹²³ Ekholst 2009, s. 198, 229-233.

¹²⁴ Herlihy, David, *Women, Family and Society in Medieval Europe: Historical Essays, 1978-1991*, Berghahn Books, Oxford, 1995, s. 96-97.

¹²⁵ Ekholst 2009, s. 212-213.

hennes far och farbröder alla dog innan hon hade fyllt 15. Kanske saknades det ett manligt överhuvud som kunde kontrollera henne.¹²⁶

En annan förklaring till att Jutta och Valdemar inte klandras kan vara att alla som lyssnade när krönikan lästes upp förstod hur hemskt de handlade så krönikören behövde inte anmärka speciellt på det. Kanske är detta det troligaste. Man kan också ifrågasätta om händelsen har ägt rum över huvud taget då EK är den enda källan som berättar om den.¹²⁷ Det är dock en extrem anklagelse om det inte är sant och det finns dessutom andra källor som säger att Valdemar tvingades att sona sitt äktenskapsbrott genom en pilgrimsfärd till Rom vilket tyder på att händelsen är sann samt att den var allvarlig.¹²⁸ Det finns inga belägg för att Jutta fick något straff för det inträffade, trots att hon alltså borde ha fått det enligt lagen.

Ytterligare en förklaring till att krönikören väljer att inte straffa Jutta genom att skriva ner henne kan eventuellt vara att han inte tyckte om Valdemars hustru Sofia och därmed inte hade något emot om hon blev förödmjukad. Om en kvinna hittade en annan kvinna i sin makes säng hade hon hämndrätt. Enligt en lag hade hon rätt att dräpa den andra kvinnan och enligt några andra hade hon rätt att stympta henne genom att skära av hennes öron eller näsa eller riva sönder hennes kläder. Enligt en annan lag skulle kvinnan som mannen hade varit otrogen med böta pengar och kunde hon inte det fick hon i stället böta öron, näsa och lockar. Detta visar att hor var ett allvarligt brott och att en kvinnas heder kunde kränkas genom hennes makes otrohet.¹²⁹ På så sätt kan man tänka att krönikören använder historien om Valdemars hor som ett litterärt verktyg för att nedvärdera drottningen. Hon är, vilket har diskuterats ovan i avsnitt 3.2. orsaken till att kung Valdemar vänder sig mot sin bror hertig Magnus (hertig Eriks far), vilket skulle kunna vara ett skäl för författaren att inte tycka om henne eftersom han så tydligt är på hertig Eriks sida. Eftersom kung Valdemar förlorar kampen mot sin bror Magnus kan man också tolka det som att han får stå till svars för det onda hans hustru gör. I det medeltida samhället sågs kvinnor länge som egendom och objekt som inte alltid fick ta ansvar för det de gjorde.¹³⁰ Kanske är Sofia ett exempel på detta och kanske straffas hennes make för att han låter sig påverkas av henne. Detsamma kan i så fall sägas om drottning Märta och hennes make kung Birger som diskuteras i nästa avsnitt.

¹²⁶ Nationalencyklopedin, sökord: Abel, Erik Plogpenning, Jutta och Kristofer I, 2015-01-06.

¹²⁷ Nationalencyklopedin, sökord: Jutta, 2015-01-03.

¹²⁸ Nationalencyklopedin, sökord: Valdemar Birgersson, 2015-01-03.

¹²⁹ Ekholst 2009, s. 234-235.

¹³⁰ Ekholst 2009, s. 267.

3.5.3. Kung Birger Magnusson

När kung Birger Magnusson och hans män bjuder in hertigarna Erik och Valdemar till Nyköpingshus, är trevliga mot dem och behandlar dem som gäster trots att de senare ska förråda dem, beskrivs detta som oerhört svekfullt, falskt och fel, och dessutom som omanligt:

Synd ok last, skadha ok skam
begingo the med thet radh
omannelika med engin daadh.¹³¹

Kung Birger framstår i mångt och mycket som krönikans store skurk och han bryter på åtskilliga sätt mot det höviska manliga idealet då han är oärlig, orättvis, dåraktig, betar sig väldigt oridderligt och dessutom vägrar lyssna på goda råd. Han blir av flera män avrådd att genomföra sin onda plan, men lyssnar istället på de som uppmuntrar honom att svika sina bröder, bland annat drottning Märta. Han och hans män jämförs med Judas som förråder Jesus:

Thet giter engin tunga sakt
thera ödmiukt med falske list,
the haffdo som Iudas wider Crist.¹³²

När han har lyckats med sin plan att tillfångata sina bröder betar han sig dessutom som en dåre, vilket visar ännu tydligare hur tarvlig han är:

TAGHAR thetta stöwit war alt änt
ok them haffde al thera gläde hänt,
tha slo konungin sinom handom saman
ok loo fastelika ok giorde sik gaman,
rät som han ware en ambloedhe,
then sik enkte got forstodhe.¹³³

Genom beskrivningarna av kung Birger i samband med Nyköpings gästbud ges intrycket att han är motsatsen till den höviske hertig Erik. Eftersom EK delvis är en propagandaskrift för att stärka hertig Eriks sons ställning som kung och legitimera valet av honom framför Birger och hans son kan det ses som ett naturligt litterärt verktyg att skriva ner Birger på detta sätt.

¹³¹ EK, s. 153.

¹³² EK, s. 154.

¹³³ EK, s. 159.

Författaren får inte bara Birger att framstå i dålig dager utan också Erik att framstå i desto bättre. Att Birger till exempel liknas vid Judas antyder att Erik bör liknas vid Jesus.

Eftersom Birger ska vara skurken, får vi genom författarens beskrivning av honom reda på hur en man inte skulle vara enligt idealet. Att Nyköpings gästabud har inträffat på riktigt finns det belegg för i flera källor så Birgers svekfulla handling lär ha ägt rum.¹³⁴ Krönikörens skildring av honom är dock hans egen och de ord han har valt att beskriva Birger med säger kanske egentligen mer om hur man inte skulle uppföra sig än om hur Birger faktiskt betedde sig.

Kung Birger vinner över sina bröder, men hertigarnas män jagar sedan ut honom ur landet, avrättar hans son och väljer hertig Eriks son Magnus till ny kung, så i slutändan förlorar han ändå.¹³⁵ Genus styrka förefaller här vara väldigt stor då Birger straffas väldigt hårt för sitt omanliga beteende, dels genom det öde han möter men också mycket i hur han beskrivs. Detta stämmer med tidigare iakttagelser att det tycks mindre godtagbart för män att bryta mot könsnormerna än vad det är för kvinnor. Dock bryter kung Birger inte enbart mot genusnormerna; han bryter dessutom mot de sociala konventionerna när han betar sig falskt och skadar sina egna bröder som till på köpet är gäster under hans tak. Hans beteende är därmed vederstyggligt i sig självt, medan Jon Jarls hustru till exempel egentligen inte gör något moraliskt fel; det är vanligen bara en man som gör det hon gör. I och med detta kan det vara svårt att bedöma styrkan av genus utifrån fallet Birger Magnusson, men eftersom han är den som tydligast bryter mot den manliga normen får han stå som exempel.

Detta att det är så få som bryter mot könsnormerna är ytterligare en aspekt att ta hänsyn till när genus styrka bedöms. Kanske innebär det att styrkan av genus är väldigt stor och att människor därför väljer att hålla sig till det som gäller för deras egen genuskategori. Att det förekommer färre män än kvinnor som bryter mot könsnormerna kan eventuellt bero på att de straffades hårdare och därmed inte vågade, men det kan kanske också bero på att de hade fler aktiviteter att ägna sig åt och större frihet att röra sig ute i samhället och att de därmed inte kände samma behov av att göra annat. Dessutom var männen och det manliga redan överst i hierarkin så de kunde inte hävda sig och göra omanliga saker för att ta sig högre. Jag skulle med detta i åtanke vilja påstå att genus styrka är stor, men svagare för kvinnor än för män.

¹³⁴ Rosén 1939, s. 282-285.

¹³⁵ EK, s. 174-179.

4. Slutsatser

Syftet med den här uppsatsen har varit att undersöka hur genusordningen ser ut i EK, att analysera hur personer som bryter mot genusnormerna framställs i EK samt att diskutera vad EK kan säga om genusordningen runt dess tillkomstår. Frågeställningarna som jag har sökt svar på lyder:

- Hur kan genusordningen i *Erikskrönikan* beskrivas med hjälp av Britt-Marie Thuréns begrepp styrka, räckvidd och hierarki?
- Finns det exempel på personer i *Erikskrönikan* som bryter mot normerna för den genuskategori de tillhör och hur framställs i sådana fall dessa personer?
- Utifrån svaren på föregående frågeställningar, vad kan *Erikskrönikan* säga om genusordningen runt år 1320 då den skrevs?

Min analys har visat att genusordningen i EK, utifrån Thuréns begrepp, kan beskrivas med en bred räckvidd och hög hierarki till männens fördel, vilket var ganska väntat. Christine Ekholst har också sett flera exempel i sin undersökning av de svenska medeltidslagarna på att mannen utgjorde normen och att kvinnan var underordnad i det medeltida samhället. När det gäller styrkan anser jag att den bör beskrivas som stor, även om belägg för detta delvis saknas. Det är nämligen så få personer i krönikan som bryter mot könsnormerna att det blir svårt att avgöra genus styrka. Dock kan detta också vara ett tecken på att styrkan är väldigt stor eftersom få personer då skulle välja att bryta mot normerna. Britt-Marie Thurén nämner i sin genomgång av begreppen ingenting om att styrkan kan eller ska delas upp efter könen, men jag väljer att göra det ändå eftersom jag anser att det är en viktig distinktion som säger mycket om genusordningen. I fallet EK förefaller styrkan vara större när det gäller männen än när det gäller kvinnorna, vilket jag vill koppla till hierarkin. Med dessa resultat vill jag också knyta an till Yvonne Hirdman och hennes genussystemteori. I och med att styrkan tycks vara så stor verkar det helt klart som om manligt och kvinnligt ska hållas isär i det samhälle som EK beskriver. Genus hierarki tyder vidare på att mannen är norm, vilket då får kvinnlig underordning som följd. Alltså tycks det medeltida samhälle som EK beskriver passa väl in i Hirdmans teori. Just den manliga normen och överordningen tycks göra det lättare för en kvinna att ta sig in på manligt område än tvärtom. Min undersökning har inte bara fokuserat på genusordningen som sådan utan också på den historiska aktören. Utifrån min teori valde

jag ut tre personer att diskutera närmare för att undersöka hur personer som bryter mot könsnormerna framställs. Dessa personer skildras väldigt olika och visar att styrkan inte kan anses vara samma för kvinnor och män.

Ingen har tidigare undersökt EK från det perspektiv jag har begagnat mig av, vilket gör resultaten nya och intressanta. Tidigare forskare som har nyttjat EK som källa, till exempel Thomas Småberg och Kim Bergqvist, har främst fokuserat på den höviska kulturen och/eller det manliga höviska idealet. Det är ingen som har tittat direkt på genusordningen eller på de som bryter mot genusnormerna. Detsamma gäller det mesta av den svenska forskningen kring kvinnor och män på medeltiden; där har man mest undersökt kvinnors och mäns faktiska villkor utifrån källor som lagar och diplom. Jag har istället valt att titta på hur kvinnor och män framställs i en litterär källa för att på så sätt komma närmare hur man såg på kvinnligt och manligt.

EK är skriven med tydliga syften, varav ett är som propaganda för ridderskapet och den höviska kulturen. Därför sticker de exempel jag har presenterat ut extra mycket eftersom de så tydligt bryter mot de höviska idealen. Att kung Birger framställs så som han gör är inte överraskande då han ska stå som en motsats till hertig Erik. Det kan dock tyckas som att författaren motsäger sig själv när han väljer att skildra Jon Jarls hustru, prinsessan Jutta samt kung Erik läspe och halte (som inte gillade tornerspel) så som han gör. I verkligheten skulle Jutta, och kanske också Jon Jarls hustru, egentligen ha straffats och Erik skulle kanske ha hånats, men krönikören väljer att inte ens framställa dem i särskilt dåliga dager. Detta kan tolkas som att författaren, kanske omedvetet, låter värderingar från ett äldre samhälle lysa igenom det höviska som ännu kanske inte har fått fullt genomslag, trots att han försöker vara modern. Det förefaller som att EK är skriven i slutet av en brytningstid och att författaren kanske råkar säga något om förhållandena innan 1320 utan att nödvändigtvis ha den avsikten. Eftersom han skriver om en lång tidsperiod måste han skriva om ett samhälle där den höviska kulturen inte hade slagit igenom fullt ut än och det framstår som att detta märks.

På så sätt visar mina resultat att EK borde kunna användas som mer än en källa till den höviska kulturen runt år 1320, vilket andra forskare främst har nyttjat den till; den förefaller också kunna säga något om medeltidens genusordning, inte bara runt åren då den skrevs, utan kanske även tidigare till viss del. EKs författare beskriver på många sätt en idealiserad bild, men som diskuterats tidigare bör krönikan ändå kunna säga en del om genusordningen i

samhället, om än begränsat till aristokratin. Det går inte att analysera alla områden i ett samhälle utifrån en källa som EK, men de områden jag har undersökt pekar alla mot samma tolkning av genusordningen, vilket borde kunna säga en del om den. Vi kan inte vara säkra på att EK säger något om tiden innan 1320, men sättet på vilket författaren behandlar normbrytarna verkar tyda på att de är exempel från en annan kultur än den höviska som författaren propagerar för. Den här slutsatsen finner också stöd i McLaughlins teori om att kvinnors rörelseutrymme ändrades runt år 1300 och att de fick färre möjligheter. Ironiskt nog verkar den höviska kulturen som till stor del går ut på att dyrka och idealisera kvinnan inskränka hennes möjligheter.

Den svenska medeltida genusordningen är tämligen outforskad. Det är därför viktigt att fylla den här forskningsluckan med fler undersökningar, vilket jag nu har bidragit till. Genom att använda mig av Britt-Marie Thuréns begrepp styrka, räckvidd och hierarki för att beskriva genusordningen i EK har jag öppnat för att göra jämförelser med andra genusordningar. Kanske kan man genom att undersöka ytterligare material från samma period få en ännu tydligare bild av just den här genusordningen. Det skulle också vara intressant att undersöka en litterär källa från cirka år 1400 och jämföra hur kvinnor och män framställs i den med EK för att se om några förändringar har skett, till exempel om den höviska kulturen har slagit igenom ännu mer och om kvinnorna som bryter normer har försvunnit eller om det fortfarande förekommer ädla ”fruor” som dräper hedningar.

5. Käll- och litteraturförteckning

5.1. Källor

Jansson, Sven-Bertil (red.), *Erikskrönikan*, [Ny utg.], Prisma, Stockholm, 2003

Klemming, Gustaf Edvard (red.), *Svenska medeltidens rimkrönikor. D. 1, Gamla eller Erikskrönikan: folkungarnes brödrastrider: med en kort öfversigt af närmast föregående tid, 1229-1319*, Norstedt, Stockholm, 1865

Pipping, Rolf (red.), *Erikskrönikan enligt Cod. Holm: D.2 jämte avvikande läsarter ur andra handskrifter*, Nytr. (med ett tillägg), Uppsala, 1963

The Chronicle of Duke Erik: A Verse Epic from Medieval Sweden, Nordic Academic Press, Lund, 2012

5.2. Litteratur

Andersson, Catharina, ”Varför satte Svantepolk Knutsson sina döttrar i kloster?: Om egendom, kloster och aristokrati i 1200- och 1300-talets Sverige” i Ågren, Maria (red.), *Hans och hennes: Genus och egendom i Sverige från vikingatid till nutid*, Historiska institutionen, Univ., Uppsala, 2003, s. 61-79

Andersson, Gudrun, *Tingets kvinnor och män: Genus som norm och strategi under 1600- och 1700-tal*, Univ., Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, 1998

Bagerius, Henric & Ekholst, Christine, ”Den politiska kärleken: Homosocialt begär och heteronormativa praktiker under svensk medeltid” i *Historisk tidskrift* (Stockholm. Print)., 2011(131):2, s. 175-196

Bergqvist, Kim, ”Den medeltida riddaren som intertextuellt fenomen: Om hjältekonstruktioner i Eufemiavisorna och *Erikskrönikan*” i Andersson, Therése (red.), *Hjältar och hjältinnor: Föreställningar och gestaltningar från Eufemiavisorna till Gösta Berlings saga*, Nordic Academic Press, Lund, 2012, s. 41-73

Bumke, Joachim, *Courtly Culture: Literature and Society in the High Middle Ages*, Overlook,

- Woodstock, New York, 2001
- Carlsson, Lizzie, *"Jag giver dig min dotter": Trolovning och äktenskap i den svenska kvinnans äldre historia. D. 1*, Nordiska bokhandeln (distr.), Stockholm, 1965
- Carlsson Wetterberg, Christina, "Från patriarkat till genussystem – och vad kommer sedan?" i Carlsson Wetterberg, Christina & Jansdotter, Anna (red.), *Genushistoria: En historiografisk exposé*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 135-160
- Cederschiöld, Gustaf, *Om Erikskrönikan, ett historiskt epos från Folkungatiden*, Wettergren & Kerber, Göteborg, 1899
- Ekholst, Christine, *För varje brottsling ett straff: Föreställningar om kön i de svenska medeltidslagarna*, Historiska institutionen, Stockholms universitet, Diss., Stockholm, 2009
- Englund, Peter, *Förflutenhetens landskap: Historiska essäer*, 4., [omarb. och rev.] uppl., Atlantis, Stockholm, 2004
- Hagemann, Gro, "Postmodernismen en användbar men opålitlig bundsförvant" i Carlsson Wetterberg, Christina & Jansdotter, Anna (red.), *Genushistoria: En historiografisk exposé*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 161-185
- Harrison, Dick, *Sveriges historia. 600-1350: [båtgravar och hallar, runor, Birka och Uppåkra, härjare, köpmän och varingar, kristnandet, från bygdehövdingar till kungar, Birger jarl och riksformationen, landskapslagar, Stockholm, riddare]*, Norstedt, Stockholm, 2009
- Herlihy, David, *Women, Family and Society in Medieval Europe: Historical Essays, 1978-1991*, Berghahn Books, Oxford, 1995
- Hirdman, Yvonne, "Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1988:3, s. 49-63
- Hirdman, Yvonne, "Vad är kvinnohistoria?" i Hirdman, Yvonne (red.), *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Utbildningsradion, Stockholm, 1992, s. 7-23
- Hørby, Kai, *Status regni Dacie: Studier i Christofferlinjens ægteskabs- og alliancepolitik 1252-1319*, Den danske historiske Forening, Diss. København: Univ., 1976, København, 1977
- Jansson, Sven-Bertil, "Inledning" i Larsson, Inger (red.), *Den medeltida skriftkulturen i Sverige: Genrer och texter*, Sällskapet Runica et Mediævalia, Stockholm, 2010, s. 223-227

- Jansson, Sven-Bertil, "Konung Alexander - en antikroman" i Larsson, Inger (red.), *Den medeltida skriftkulturen i Sverige: Genrer och texter*, Sällskapet Runica et Mediaevalia, Stockholm, 2010, s. 246-261
- Jansson, Sven-Bertil, *Medeltidens rimkrönikor: Studier i funktion, stoff, form*, Diss. Uppsala: Univ., Stockholm, 1971
- Jansson, Sven-Bertil, "Versroman, rimkrönika och furstespegel" i Larsson, Inger (red.), *Den medeltida skriftkulturen i Sverige: Genrer och texter*, Sällskapet Runica et Mediaevalia, Stockholm, 2010, s. 229-245
- Jansson, Sven-Bertil (red.), *Erikskrönikan*, [Ny utg.], Prisma, Stockholm, 2003
- Laqueur, Thomas, *Om könnens uppkomst: Hur kroppen blev kvinnlig och manlig*, B. Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm, 1994
- Lindkvist, Thomas & Ågren, Kurt, *Sveriges medeltid*, Esselte studium, Solna, 1985
- Losman, Beata, "Kvinnornas medeltida historia i Västeuropa" i Hirdman, Yvonne (red.), *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Utbildningsradion, Stockholm, 1992, s. 38-54
- McLaughlin, Megan, "The Woman Warrior: Gender, Warfare and Society in Medieval Europe", *Women's Studies*, 1990:17:3/4, s. 193-209
- Nationalencyklopedin, sökord: Abel, [http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/abel-\(dansk-kung\)](http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/abel-(dansk-kung)), 2015-01-06
- Nationalencyklopedin, sökord: Erik Plogpenning, <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/erik-plogpenning>, 2015-01-06
- Nationalencyklopedin, sökord: Jutta, <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/jutta>, 2015-01-03
- Nationalencyklopedin, sökord: knittel, <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/knittel>, 2015-01-05
- Nationalencyklopedin, sökord: Kristofer I, <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kristofer-i>, 2015-01-06
- Nationalencyklopedin, sökord: Valdemar Birgersson, <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/valdemar-birgersson>, 2015-01-03
- Pipping, Rolf (red.), *Erikskrönikan enligt Cod. Holm: D.2 jämte avvikande läsarter ur andra handskrifter*, Nytr. (med ett tillägg), Uppsala, 1963
- Pipping, Rolf, *Kommentar till Erikskrönikan*, Helsingfors, 1926
- Roos, Lena, *Att studera medeltiden*, Studentlitteratur, Lund, 2008

- Rosén, Jerker, *Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder: Studier i nordisk politisk historia 1302-1319*, Diss. Lund: Univ., Lund, 1939
- Sawyer, Birgit, *Kvinnor och familj i det forn- och medeltida Skandinavien*, Viktoria, Skara, 1992
- Småberg, Thomas, ”Bland drottningar och hertigar: Utblickar kring riddarromaner och deras användning i svensk medeltidsforskning” i *Historisk tidskrift* (Stockholm. Print), 2011(131):2, s. 197-226
- Småberg, Thomas, ”Ideal och identiteter: Föreställningar kring vänskap i Erikskrönikan och Karlskrönikan” i *Vänner, patroner och klienter i Norden 900-1800: Rapport till 26:e Nordiska historikermötet i Reykjavík den 8-12 augusti 2007*, Háskólaútgáfan, Reykjavík, 2007, s. 147-174
- Söderberg, Barbro, ”Introduktion” i Larsson, Inger (red.), *Den medeltida skriftkulturen i Sverige: Genrer och texter*, Sällskapet Runica et Mediaevalia, Stockholm, 2010, s. 9-19
- The Chronicle of Duke Erik: A Verse Epic from Medieval Sweden*, Nordic Academic Press, Lund, 2012
- Thurén, Britt-Marie, ”Om styrka, räckvidd, och hierarki, samt andra genusteoretiska begrepp” i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1996:3-4, s. 69-85
- Vilhelmsdotter, Gisela, ”Namnlös och Valentin - en prosaroman om en drottningens olycksöde” i Larsson, Inger (red.), *Den medeltida skriftkulturen i Sverige: Genrer och texter*, Sällskapet Runica et Mediaevalia, Stockholm, 2010, s. 262-277
- Vilhelmsdotter, Gisela, *Riddare, bonde och biskop: studier kring tre fornsvenska dikter jämte två nyeditioner*, Almqvist & Wiksell International, Diss., Stockholm, 1999
- Witt, Lena, ”Om kvinnors villkor i det senmedeltida Stockholm: Några iakttagelser i samband med filologiska studier i Stockholms stads tänkeböcker 1474-1500” i Silja Aðalsteinsdóttir & Helgi Þorláksson (red.), *Förändringar i kvinnors villkor under medeltiden: Uppsatser framlagda vid ett kvinnohistoriskt symposium i Skálholt, Island, 22.-25. juni 1981*, Sögufélag, Reykjavík, 1983, s. 115-126

5.3. Internet

A-märkt, <http://www.fhp.nu/AMARKT/>, 2014-12-29

Fornsvensk lexikalisk databas, <http://spraakbanken.gu.se/fsvldb/>

5.4. Bilder

Erik Magnussons sigill: Narking / Wikimedia Commons, <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Erik-magnusson.gif>, 2014-11-24

Ingeborg Håkansdotters sigill: EmilEikS / Wikimedia Commons, <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:IngeborgHåkansdotterSealcrop.jpg>, 2014-11-24